מתוך הקדמת המחבר: ועיניכם תראינה בנים בני בנים כשת"ל. זתים סביב לשלחנם,
חכמים ונבונים, ובתים מלאים כל טוב, גם עושר גם כבוד לא יסופו מזרעכם

גליון

זרע שמשון המבואר

פרשת בא

אותיות ג׳ - ז׳

דרוש מתוך הספר המסוגל 'זרע שמשון' שחברו הגאון המקובל
האלוקי חסידא קדישא רבנו **שמשון חיים** ב"ר
נחמן מיכאל נחמני זלה"ה
מח"ס 'זרע שמשון' ו'תולדות שמשון'
שחי לפני כ-300 שנה בתקופת ה'אור החיים' ומקום קברו לא נודע
והבטיח שהלומד בחידושיו וספריו יזכה לישועות בבני חיי ומזוני
נלב"ע ו' אלול תקל"ט

דרוש מנוקד ומבואר בתוספת ציונים והארות
יו"ל על ידי מוסדות זרע שמשון
שע"י האיגוד העולמי להפצת תורת זרע שמשון

יו"ל ע"י האיגוד העולמי
להפצת תורת
"זרע שמשון"

לקבלת הגליון נא לשלוח למייל:
zera277@gmail.com

ארה"ב

הרב מנחם בנימין פאשקעס
ZERA SHIMSHON
C/O B PASKESZ 1645 48 ST
BROOKLYN NY 11204
347-496-5657
mbpaskesz@gmail.com

ארה"ק

הרב ישראל זילברברג
05271-66450

ניתן לשלוח תרומות והנצחות
לזכות ולע"נ ולקחת חלק בהוצאות
והפצת הגליונות והספרים.

ניתן להפקיד בבנק מרכנתיל (17) סניף 635
מספר חשבון 7171303028 ע"ש זרע שמשון,
כמו כן ניתן לתרום בכרטיס אשראי

וזכות הצדיק ודברי תורתו הקדושים יגן מכל
צרה וצוקה, ויושפע על הלומדים ועל המסייעים
בני חיי ומזוני וכל טוב סלה
כהבטחתו
בהקדמת ספריו.

הוצאת והפצת קונטרס
'זרע שמשון המבואר'
נתרם
לעילוי נשמת

אבי היקר
אברהם בן אסתר כהן ז"ל
נלב"ע י"ב תשרי תש"פ
ת.נ.צ.ב.ה.

הוקדש ע"י בנו
זכות המחבר יעמוד לו
להצלחה ולברכה
בכל משאלות לבו ובכל צרכיו

לשותפות של ברכה בכל עת
מוקד זרע שמשון
ארץ ישראל 02-80-80-500
ארה"ב 347-496-5657

הודעה ובקשה!

השתדלנו להעמיק בדברי רבנו ולבארם כראוי עד היכן שמשגת ידינו, אולם דברי רבנו עמוקים מני ים ואין בכוחנו כלל להתגדר ולומר שהשגנו את עומק דבריו ודעיוניו, ובודאי לא לקבוע בכתה שנכתב שזה הפירוש המוחלט בדבריו, ולכן אנו פונים אל כל הלומדים הי"ו, שבאם תמצאו דברים שאינם כראוי ואינם עולים בקנה אחד עם דברי חז"ל או רבותינו הקדמונים, בודאי לא על דבינו הקדוש זי"ע יהיה תלונתכם כי אם עלינו, ובקשתנו שטוחה לפני מהלומדים אשר יבין ומצא פירושים ודרכים יותר ראויים בהבנת דברי רבינו, אנא ממנו שימציאם לידינו בכדי שנוכל לתקנם ולשלבם במהדורות הבאות, ובזה יהיה חלקו עמנו בזיכוי הרבים.

כמו כן נשמח לקבל הערות והארות לשיפורים מכל סוג שהוא לתועלת הלומדים,
וכן באם תמצאו טעות ושגיאה מכל סוג שהוא, אנא תיידעו אותנו על כך ותבואו על הברכה.

פָּרָשַׁת בֹּא

ג

מַאֲמָרָם זַ"ל
מֹשֶׁה אָמַר כַּחֲצוֹת שַׁמָּא יִטְעוּ אִצְטַגְנִינֵי פַּרְעֹה וְיֹאמְרוּ מֹשֶׁה בַּדַּאי הוּא

'כֹּה אָמַר ה' כַּחֲצֹת הַלַּיְלָה' וְכוּ' (שמות יא, ד), וְאָמְרוּ זַ"ל (ברכות ד, א), דְּמֹשֶׁה אָמַר 'כַּחֲצוֹת', וְלֹא אָמַר 'בַּחֲצוֹת', כְּדֵי שֶׁלֹּא יִטְעוּ אִצְטַגְנִינֵי פַּרְעֹה, וְיֹאמְרוּ, מֹשֶׁה בַּדַּאי הוּא.

זֶרַע שְׁמוֹשׁוֹן הַמְבֹאָר

ג

טעם שב'חצות' הלילה ממש מתו הבכורות ונגאלו ישראל

משה דקדק לומר 'כחצות',
שחשש שמא יטעו איצטגניני פרעה

כתוב בתורה, בענין התראת משה לפרעה על מכת בכורות (שמות יא, ד-ה)[א], 'כֹּה אָמַר ה' כַּחֲצֹת הַלַּיְלָה אֲנִי יוֹצֵא בְּתוֹךְ מִצְרָיִם, וּמֵת כָּל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם'. וְאָמְרוּ רבותינו זַ"ל בגמרא (ברכות ד, א)[ב], דְּאַף על פי שהקב"ה אמר למשה, שמכת בכורות תהיה 'בַּחֲצוֹת הַלַּיְלָה' ממש, מכל מקום, מֹשֶׁה אָמַר והתרה לפרעה, 'כֹּה אָמַר ה' כַּחֲצוֹת הַלַּיְלָה', דמשמע סמוך לחצות הלילה, לפניו או לאחריו, ימותו כל בכורי מצרים. ולשון 'כַּחֲצוֹת' מראה, כאילו לא היה משה יכול לומר בוודאות שבחצות הלילה ממש ימותו הבכורות, ולכן נקט 'כַּחֲצוֹת', שהוא לשון מסופק. וְמה שלֹּא אָמַר משה 'בַּחֲצוֹת הַלַּיְלָה' - בדיוק בזמן חצות הלילה, אף שבודאי ידע משה שימותו בחצות ממש, והיה יכול לומר 'בחצות'[ג], וגם שהקב"ה כשמסר את הנבואה למשה, בודאי אמר לו 'בחצות'[ד], הטעם הוא כְּדֵי שֶׁלֹּא יִטְעוּ אִצְטַגְנִינֵי - חוזי הכוכבים של פַּרְעֹה מתי היא שעת חצות, כי הם אינם יודעים לכוונה בדיוק, וקודם שיגיע זמן חצות ממש, יהיו סבורים שכבר הגיעה שעת חצות, ויראו שעדיין לא באה המכה[ה], וְעל כן יֹאמְרוּ, מֹשֶׁה בַּדַּאי - שקרן הוּא, שהרי הוא אמר לפרעה, שבחצות הלילה ימותו הבכורות, והם לא מתו אז, ויתחלל בכך שם שמים.

ציונים ומקורות

א. לשון הפסוקים, 'וַיֹּאמֶר משֶׁה כֹּה אָמַר ה' כַּחֲצֹת הַלַּיְלָה אֲנִי יוֹצֵא בְּתוֹךְ מִצְרָיִם, וּמֵת כָּל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבְּכוֹר פַּרְעֹה הַיֹּשֵׁב עַל כִּסְאוֹ עַד בְּכוֹר הַשִּׁפְחָה אֲשֶׁר אַחַר הָרֵחָיִם וְכֹל בְּכוֹר בְּהֵמָה'. **ב.** לשון הגמרא (ג, ב - ד, א), אילימא דאמר ליה קודשא בריך הוא 'כחצות', מי איכא ספיקא קמי שמיא. אלא דאמר ליה 'בחצות', ואתא איהו ואמר 'כחצות' וכו'. וכיון דמשה הוה ידע, למה ליה למימר כחצות. משה קסבר שמא יטעו אצטגניני פרעה ויאמרו, משה בדאי הוא, דאמר מר, למד לשונך לומר איני יודע, שמא תתבדה ותאחז. **ג.** פירוש, אילו לא היה משה יודע לכוין את השעה המדויקת, היה מובן שמשה לא רצה לומר לאיצטגנינים מה שאין בידו להוכיח כדברי הקב"ה, בשעת המאורע. אך כיון שגם משה ידע לכוין את השעה המדוייקת, צריך לומר, שאמר 'כחצות', כדי שלא יטעו איצטגניני פרעה וכו'. על פי רש"י (שם ג, ב ד"ה ואתא). **ד.** שהרי לפני הקב"ה אין ספיקות, והוא יתברך יודע לכוין את השעה המדויקת. גמרא (שם ג, ב). **ה.** על פי רש"י (שם ד, א ד"ה שמא). וכן שייך החשש כשתקדים המכה לבוא לפני חצות, וכמפורש במדרש שכל טוב (בפרשתינו פרק יא סימן ד),

וּמַקְשִׁים הָעוֹלָם, שֶׁמִּכָּל מָקוֹם, מֹשֶׁה הָיָה לוֹ לוֹמַר בַּלָּשׁוֹן שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. אוֹ לֹא הָיָה לוֹ לוֹמַר 'כֹּה אָמַר ה'', אֶלָּא 'וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה כַּחֲצֹת הַלַּיְלָה'. וְעוֹד, דִּלְאַחַר שֶׁרָאוּ שֶׁנִּבּוֹאַת מֹשֶׁה וּתְפִלּוֹתָיו בְּכָל הַמַּכּוֹת הַקּוֹדְמוֹת הָיְתָה אֱמֶת, לָמָּה עַתָּה יֹאמְרוּ בַּדַּאי הוּא.

זֶרַע שְׁמוּשׁוֹן הַמְבֹאָר

ולכן נקט משה לשון 'כחצות', כדי שלא יוכלו האיצטגנינים לומר שמשה שיקר להם. בלשון שמראה שמשה אמר כן מעצמו, ולכתוב 'וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה כַּחֲצֹת הַלַּיְלָה', ולא לומר 'כֹּה אָמַר ה'[ז].

דקדוקים במה ששינה משה את לשון הנבואה 'בחצות'

וּמַקְשִׁים הָעוֹלָם[ו], שֶׁמִּכָּל מָקוֹם, מֹשֶׁה הָיָה לוֹ לוֹמַר את הנבואה לפרעה, בַּלָּשׁוֹן - באותן התיבות שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, והיינו 'כַּחֲצֹת הַלַּיְלָה', ולא לשנות מהלשון שאמר לו הקב"ה. **אוֹ** - ואף אם תאמר, שלכך משה שינה הלשון מכפי מה שנמסר לו, מפני חשש חילול השם, מכל מקום, **לֹא הָיָה** לוֹ למשה לוֹמַר, 'כֹּה אָמַר ה'', שלשון זו מראה, שמשה אמר לפרעה, את הלשון שאמר לו הקב"ה, **אֶלָּא** היה למשה לומר **וְעוֹד** מקשים[ח], **דִּלְאַחַר שֶׁרָאוּ** איצטגניני פרעה, **שֶׁנִּבּוֹאַת מֹשֶׁה וּתְפִלּוֹתָיו**[ט] **בְּכָל הַמַּכּוֹת הַקּוֹדְמוֹת, הָיְתָה אֱמֶת**[י], וכל המכות, וכן סילוק המכות, התקיימו בדיוק כפי שאמר משה, **לָמָּה** חשש משה **שַׁעַתָּה** - במכת בכורות, **יֹאמְרוּ** האיצטגנינים, שמשה **בַּדַּאי** - שקרן **הוּא**, מחמת שלדעתם המכה לא היתה בשעה המדויקת שאמר משה, ולכן יתלו הטעות בו. והרי כיון שכבר נתאמתה להם נבואת משה רבינו, בודאי יתלו הטעות

ציונים ומקורות

אמר שמא יטעו איצטגניני פרעה מתוך שיקומו בצעקתם וידמו שהוא אחר חצות או קודם חצות, ויחשבוהו כמבדה. וכן מבואר בדברי רבינו להלן, לפי דרכו. ו. כך הקשה **רבינו בחיי** (שמות יא, ד) וזה לשונו, כי אף אם יתלו הטעות במשה, מה היה משה חושש להם, שישנה בשביל כך הלשון שנאמר לו מפי הגבורה 'בחצות', ויאמר להם בשמו 'כחצות'. ז. עיין זוהר (בפרשתינו לז, א - הובא בהערה להלן) שהקשה כן. אמנם ראה מה שכתב בזה **בלבוש האורה** (על רש"י שם) וזה לשונו, כי איך נאמר על משה ששינה מאמר הש"י במקום שאמר 'כה אמר ה' וגו', חלילה חלילה כי 'דובר שקרים לא יכון' וגו' (תהלים קא, ז). אבל כביכול הש"י בעצמו אמר כן למשה בנבואתו 'כחצות הלילה' כו', וכן באותו לשון אמרו הוא לפרעה, וכביכול הוא בעצמו אמר כן, מטעם שמא יטעו אצטגניני פרעה ויטיחו דברים כלפי מעלה יתברך, ויאמרו הוא בעצמו בדאי הוא, או אינו יכול לכוין השעה, או אין כל דבר גלוי וידוע לפניו באמיתות וכיוצא בו, יתעלה ויתברך עילוי רב מזה, אלא שרבותינו ז"ל, וגם רש"י ז"ל, כינו הדברים כלפי משה נ"ל, עכ"ל. אך עיין **בצדה לדרך** (שם), שתמה על הלבוש, שבברכות (ג, ב) מפורש שהקב"ה אמר 'בחצות', ואף על פי כן משה אמר לפרעה 'כחצות'. ח. כך הקשה **רבינו בחיי** (שמות יא, ד), יש לשאול על המאמר הזה, כי בודאי איצטגניני פרעה וחרטומיו מן המכה השלישית שהודו על כרחם ואמרו 'אצבע אלוהים היא' (שם ח, טו) וכו', ואם כן, איך יתלו הטעות במשה ויאמרו משה בדאי הוא, והם היודעים כי נאמנים כל דבריו בתשע מכות הקודמות ולא נפל מכל דבריו ארצה, והנה המה חכמים מחוכמים המכירים כי מעשיו של משה היו מאת השם כי כבר הודו בכך. ט. היינו מה שהתפלל משה שיסורו המכות, כגון במכת צפרדע כתוב (שם ח, ח) 'ויצעק משה אל ה' על דבר הצפרדעים אשר שם לפרעה', והתקבלה תפילתו, ככתוב (פסוק ט) 'ויעש ה' כדבר משה וימתו הצפרדעים מן הבתים מן החצרות ומן השדות'. וכן בשאר מכות. י. רבינו סובר, שגם בכל שאר המכות, כבר נתאמת לאיצטגניני פרעה, שנבואת משה רבינו היא אמיתית. וזהו על דרך דברי **הרמב"ן** (שמות ג, טז) בענייני המכות וזה לשונו, וכאשר יהיה המופת ההוא נגזר תחלה מפי נביא, יתברר ממנו עוד אמתת הנבואה, כי ידבר האלקים את האדם, ויגלה סודו אל עבדיו הנביאים, ותתקיים עם זה התורה כולה, ע"כ. אך מדברי **הפני יהושע** (ברכות שם ד"ה משה) נראה שלא נתאמתה נבואת משה לחרטומי מצרים, שזה לשונו, שבתחילה אמרו, שכל מעשיו מעשה כשפים, ואף לאחר מכת כנים, שאמרו 'אצבע אלקים היא', פירוש, אלוקים האמור בזה הענין היינו על מלאך, ולא רצו להאמין שמשה עשה בשליחות של הקדוש ברוך הוא בעצמו, עיי"ש.

וְעוֹד, מַאי נָפְקָא מִינַּהּ לְאִיצְטַגְנִינִים בֵּין רֶגַע לְרֶגַע, שֶׁכָּל כָּךְ יִהְיוּ מַקְפִּידִים אִם תִּהְיֶה בְּאוֹתוֹ הָרֶגַע מַמָּשׁ אוֹ לָאו, דְּהָא כֵּיוָן שֶׁבָּא בְּאוֹתָהּ הַלַּיְלָה, מַה בַּדַּאי שַׁיָּךְ כָּאן. וְעוֹד, שֶׁהוֹאִיל שֶׁהַמַּכָּה הָיְתָה בַּחֲצִי הַלַּיְלָה מַמָּשׁ (שמות יב, כט), וּמֹשֶׁה אָמַר 'כַּחֲצוֹת', יִשְׂרָאֵל עַצְמָם יֹאמְרוּ כָּךְ, כְּמוֹ שֶׁהִקְשׁוּ בְּסֵפֶר הַזֹּהַר (בפרשתינו לז, א).

זֶרַע שְׁמוֹשׁוֹן הַמְבֹאָר

בעצמם, לומר שלעולם המכה היתה בחצות הלילה ממש, אלא שהם לא כיונו את השעה המדוייקת.

המופת של ביאת המכה כנבואת משה.

וְעוֹד יש להקשות, **שֶׁהוֹאִיל** שֶׁאכן **הַמַּכָּה הָיְתָה 'בַּחֲצִי הַלַּיְלָה' מַמָּשׁ**, וכמו שכתוב (שמות יב, כט)[ב] 'וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה וַה' הִכָּה כָל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם', **וּמֹשֶׁה אָמַר 'כַּחֲצוֹת'** שמשמעו סמוך לחצות לפניו או לאחריו, הרי יש לחשוש להיפך, **שִׂישְׂרָאֵל עַצְמָם יֹאמְרוּ כָּךְ**, שמשה רבינו הוא שקרן, כיון שלא נתקיימה לשון נבואתו שהמכה תהיה בזמן הסמוך לחצות, שהרי באה המכה בחצות הלילה ממש, ולמה חשש משה רק לדברי איצטגניני פרעה, ולא לדברי ישראל, **וּכְמוֹ שֶׁהִקְשׁוּ בְּסֵפֶר הַזֹּהַר** (בפרשתינו לז, א)[ג].

וְעוֹד[א] יש להקשות, **מַאי נָפְקָא מִינַּהּ** - איזה חילוק יש **לְאִיצְטַגְנִינִים בֵּין רֶגַע לְרֶגַע, שֶׁכָּל כָּךְ יִהְיוּ מַקְפִּידִים אִם תִּהְיֶה** המכה **בְּאוֹתוֹ הָרֶגַע מַמָּשׁ** שאמר להם משה, **אוֹ לָאו** - או אם תהיה המכה סמוך לחצות, לפניו או לאחריו, **דְּהָא כֵּיוָן שֶׁבָּא** המכה **בְּאוֹתָהּ הַלַּיְלָה** - שנתקיימה המכה בדיוק כפי שמשה ניבא, שמתו כל בכורי מצרים, **מַה בַּדַּאי** - שקרן **שַׁיָּךְ כָּאן**, שהרי היא באה סמוך לזמן שאמר משה, ולא נגרע בזה עיקר

ציונים ומקורות

יא. ראה כעין קושיא זו, **בפני יהושע** (ברכות שם), וזה לשונו, לכאורה כמו זר נחשב, שבאותו שעה שהיו נתונים בצרה, והיתה צעקה גדולה במצרים כמוה לא היתה, ואין בית אשר אין שם מת, ואיך ישימו לבם להביט אחר משה ולדקדק אחריו, ולרגעים יבחנוהו לתופסו בשקרן ברגע כמימרא, בדבר שאינו מעיקר האות והמופת. **יב.** לשון הפסוק 'וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה וַה' הִכָּה כָל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבְּכֹר פַּרְעֹה הַיֹּשֵׁב עַל כִּסְאוֹ עַד בְּכוֹר הַשְּׁבִי אֲשֶׁר בְּבֵית הַבּוֹר וְכֹל בְּכוֹר בְּהֵמָה'. **יג.** לשון הזוהר, תא חזי, כתיב (שמות יב, כט) 'ויהי בחצי הלילה', 'כחצי' מבעי ליה, או 'כחצות' כגוונא דאמר משה. ואי כמה דאמרי חברנא, דלא יימרון אצטגניני פרעה משה בדאי הוא, הא קושיא באתריה קיימא בתלת גווני, דאפילו ישראל יימרון הכי, חד, דאי הכי הוה ליה למימר 'ויאמר משה כחצות הלילה', אמאי קאמר 'כה אמר ה'' וגו', כמה דלא אתכוון שעתא, דהא לא יתפסון במשה אלא בפטרונא, בגין דאמר 'כה אמר ה'' וגו'. תרי, דהא משה אמר 'עד בכור השפחה אשר אחר הרחים' (שמות יא, ה), ולא הוה הכי אלא 'עד בכור השבי אשר בבית הבור' (שם יב, כט), על כל פנים אפילו ישראל נמי יימרון הכי, דהא לא אתבררון מלי. תלת, דאיהו אמר משמא דפטרונא 'כחצות', וכתיב 'ויהי בחצי הלילה' [-ואם תאמר שהטעם שאמר משה 'כחצות' ולא 'בחצות', הוא כמו שאמרו חברינו בגמרא (ברכות ד, א), כדי שלא יאמרו איצטגניני פרעה שמשה הוא שקרן, הרי שאם כן הקושיא עדיין במקומה עומדת בשלשה אופנים, שהרי מחמת שלשה טעמים יש לחשוש שגם ישראל יאמרו שמשה הוא בדאי: הטעם האחד, שאם כן היה לו לפסוק לומר 'ויאמר משה כחצות הלילה', ולמה אמר 'כה אמר ה'', שזה נראה כאילו ח"ו גם כלפי מעלה אי אפשר לכוין את השעה המדויקת, שהרי כיון שכתוב 'כה אמר ה'', לא יתלו ישראל את הטעות במשה, אלא ח"ו כלפי מעלה. השני, שמשה אמר בנבואתו שימותו כל הבכורות מבכור פרעה 'עד בכור השפחה אשר אחר הרחים', ולמעשה לא היה כן רק שגם בכור השבי מת, אם כן הרי לא התבררו דברי משה, ויוכלו ח"ו ישראל לומר שמשה הוא בדאי. השלישי, שמשה אמר משמו של הקב"ה, שהמכה תהיה 'כחצות', והיינו בזמן הסמוך לחצות, ולמעשה המכה היתה 'בחצות הלילה' ממש], ע"כ. ונראה שכוונת רבינו לטעם השלישי של הזוהר, שכיון שמשה אמר בנבואתו שהמכה תהיה 'כחצות', ובאמת היתה

וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁיְּדוּעַ שֶׁלִּפְנֵי סֵדֶר הַמַּעֲלוֹת חֲצִי לַיְלָה הָרִאשׁוֹן, וְכוֹכַב מַאְדִּים בְּשָׁעָה שצ״ם חנכ״ל, בַּחֲצִי הַלַּיְלָה שֶׁל שְׁבִיעִית, דְּהַיְנוּ בְּשָׁעָה רִאשׁוֹנָה שֶׁל חֲצִי מַפַּת בְּכוֹרוֹת הָיָה מְשַׁמֵּשׁ כּוֹכַב צֶדֶק הַלַּיְלָה הָאַחֲרוֹן. שֶׁהֲרֵי יִשְׂרָאֵל יָצְאוּ בְּשָׁעָה שִׁשִּׁית, דְּהַיְנוּ שָׁעָה הָאַחֲרוֹנָה שֶׁל מִמִּצְרַיִם בְּיוֹם חֲמִישִׁי, כִּדְאָמְרִינַן בְּשַׁבָּת

זֶרַע שְׁמוֹשׁוֹן הַמְבֹאָר

בליל יציאת מצרים, 'צדק' היה משמש לפני חצות, ו'מאדים' שימש לאחריו

וְיֵשׁ לוֹמַר, בהקדם מה שֶׁיְּדוּעַ[ד], שֶׁלִּפְנֵי סֵדֶר הַמַּעֲלוֹת של המאורות והמזלות המשמשים בשמי מרום, שהם שבתאי, צדק, מאדים, חמה, נוגה, כוכב, לבנה, והראשי תיבות שלהם הוא 'שצ״ם חנכ״ל', והם שבעה גלגלים, שכל אחד מהם משמש שעה, ואחר כך משמש הבא אחריו, כפי הסדר, וכשסיימו כל השבעה לשמש, חוזרים להתחלת הסדר. והתחלת סדר זה, היה בשעה שנתלו המאורות ברקיע השמים, בשעה הראשונה של ליל רביעי של בריאת העולם. ולפי החשבון נמצא, שבכל ליל רביעי בשבת בשעה הראשונה, משמש שבתאי, ולאחר מכאן שאר הכוכבים כפי הסדר. ובשעה הראשונה של ליל חמישי בשבת, משמש 'חמה'[טז]. ולפי זה נמצא, שבַּחֲצִי הַלַּיְלָה שֶׁל מַפַּת בְּכוֹרוֹת, שהיתה בליל חמישי בשבת וכדלהלן, הָיָה מְשַׁמֵּשׁ כּוֹכַב 'צֶדֶק' - הממונה על החיים וכוחו לעורר יושר וצדק ולהשקיט מלחמות ומריבות[יז], בְּשָׁעָה שִׁשִּׁית, דְּהַיְנוּ בְּשָׁעָה הָאַחֲרוֹנָה שֶׁל חֲצִי לַיְלָה הָרִאשׁוֹן, וְכוֹכַב 'מַאְדִּים' - הממונה על המכות ועל מיתות משונות וכוחו לעורר מלחמות חרב והרג ואבדן[יח], היה משמש בְּשָׁעָה הַשְּׁבִיעִית, דְּהַיְנוּ בְּשָׁעָה רִאשׁוֹנָה שֶׁל חֲצִי הַלַּיְלָה הָאַחֲרוֹן, שֶׁהֲרֵי יִשְׂרָאֵל יָצְאוּ מִמִּצְרַיִם בְּיוֹם חֲמִישִׁי בשבת, כִּדְאָמְרִינַן בגמרא בְּשַׁבָּת

ציונים ומקורות

'בחצות', אם כן יש לחשוש שישראל עצמם יאמרו שמשה הוא בדאי.

יד. פירוש, שבעה מאורות ומזלות משמשים במרום, והן שבתאי, צדק, מאדים, חמה, נוגה, כוכב, לבנה. ובשעה שניתלו שבעת המאורות והמזלות ברקיע השמים, ביום הרביעי לבריאת העולם, הם החלו לשמש כמשרתים, כל אחד בשעה נפרדת, בזה אחר זה, כאשר מידי תום שבע שעות מתחיל מחזור חדש. וזה לשון רש״י (ברכות נט, ב ד״ה שבתאי), שבתאי, שם שעה ראשונה של ליל רביעי, שבאותה שעה נתלו מאורות, ושבע שעות הן וחוזרות חלילה שצ״ם חנכ״ל, תמצא בהקף סדרן של עולם סימני שעות תחלת הלילות, כצנ״ש חל״ם, מוצאי שבת כוכב, תחלת ליל שני צדק, תחלת ליל שלישי נוגה, תחלת ליל רביעי שבתאי, תחלת ליל חמישי חמה, תחלת ליל ששי לבנה, תחלת ליל שבת מאדים. וראה עוד בזה, ברש״י במסכת שבת (קכט, ב ד״ה דקיימא).

טו. שכיון שמזלות וכוכבים אלה הם שבעה, נמצא שבשעה הראשונה של ליל חמישי, משמש מזל 'חמה', שהוא עומד שלשה מקומות אחרי מזל 'מאדים' שהוא הראשון, שהרי בכל יום ישנם כ״ד שעות, וכ״א שעות הן שלשה פעמים שבע, הרי שלאחר שעברו כ״א שעות של יום הרביעי, חזר מזל 'שבתאי' לשמש, ואחריו נשארו עוד שעתיים האחרונות של יום הרביעי, שבהן משמשים מזל 'צדק' ומזל 'מאדים'. ונמצא, שבשעה הראשונה של ליל חמישי, משמש מזל 'חמה'. ובשעה החמישית של ליל חמישי, חוזר המחזור לתחילתו, ומשמש מזל 'שבתאי', ואחריו מזל 'צדק' בשעה הששית, שהיא השעה הסמוכה לחצות מלפניה, ובשעה השביעית, שהיא השעה שלאחר חצות, משמש מזל 'מאדים'.

יז. בתיקוני זוהר (תיקון ע, קכה, א) כתוב, מאדים איהו למשפך דמא, ואיהו מכת חרב הרג ואבדן. **כברייתא דשמואל הקטן** (פרק ט, והובא **באוצר מדרשים** אייזנשטיין, ערך מזלות, טו) כתב, צדק ממונה על החיים ועל השלום ועל הטובה ועל השלוה ועל ההשקט, ועל התורה ועל השמחה ועל העליזה ועל העושר ועל הכבוד ועל השררה. מאדים ממונה על הדם ועל החרב ועל הרשע, ועל הקטטה ועל המריבות ועל החבורות ועל הפצעים ועל המלחמות, ועל השנאה וקנאה ואיבה ותחרות, ועל המכות ועל הברזל (מיתה ע״י ברזל) ועל האש ועל המים ועל המפולת. ורש״י במסכת שבת (קכט, ב ד״ה דקיימא) כתב, מזל מאדים ממונה על החרב ועל הדבר ועל הפורעניות. וראה עוד בספר **סודי רזייא** (להרוקח,

פֶּרֶק רַבִּי עֲקִיבָא (פז, ב), וּכְמוֹ שֶׁפָּתְבוּ הַמְפָרְשִׁים.

וְאִם הָיְתָה מַכַּת בְּכוֹרוֹת רָעַע קֹדֶם חֲצִי הַלַּיְלָה, שֶׁהָיָה סוֹף הַשְׁמוּשׁ שֶׁל כּוֹכַב צֶדֶק, לֹא הָיָה כָּל כָּךְ גַּם אִם נִצּוֹלוּ יִשְׂרָאֵל, רַק עִקַּר הַגֵּם הָיָה, שֶׁהֲפוּ הַמִּצְרִיִּים אַף עַל פִּי שֶׁהַכּוֹכָב הָיָה טוֹב. וְאֵין הָכִי נַמִּי, שֶׁיִּשְׂרָאֵל לֹא הָיָה לָהֶם זְכוּת לִגָּאֵל, אֶלָּא שֶׁבְּהִיוֹת אוֹתוֹ הָרֶגַע הַכּוֹכָב טוֹב, לְכָךְ נִצּוֹלוּ.

זֶרַע שְׁמוּשׁוֹן הַמְבֹאָר

פֶּרֶק רַבִּי עֲקִיבָא (פז, ב)[יח], וּכְמוֹ שֶׁפָּתְבוּ הַמְפָרְשִׁים לפרש ענין שליטת המזלות בחצות של אותו הלילה[יט].

לפי המזלות שמשמשים בסמוך לחצות, היה הנס רק בהצלת ישראל או במיתת הבכורות

והנה במכת בכורות היו שני ניסים, האחד, שמתו בכורי מצרים, והשני, שניצלו ישראל מהמשחית שהמית את המצריים, וגם נגאלו ממצרים[כ]. **וְאִם הָיְתָה מַכַּת בְּכוֹרוֹת באה רָעַע קֹדֶם חֲצִי הַלַּיְלָה, שֶׁזה הָיָה בשעת סוֹף הַשְׁמוּשׁ שֶׁל כּוֹכַב צֶדֶק, לֹא הָיָה כָּל כָּךְ גַּם אִם נִצּוֹלוּ יִשְׂרָאֵל** מהמכה, ונגאלו אז ממצרים, ולא היה בכך ראיה שיש להם זכויות, לפי שהיה אפשר לתלות את הצלתם בכח הפעולה של כוכב 'צדק', שהוא להרבות טובה בעולם, ולהשבית מלחמות וריבות[כא]. רַק באופן זה **עִקַּר הַגֵּם הָיָה, מה שֶׁהֲפוּ הַמִּצְרִיִּים אַף עַל פִּי שֶׁהַכּוֹכָב** ששלט בשעת המכה, **הָיָה טוֹב** - מרבה טובה בעולם. **וְיֵאמרו המצריים אֵין הָכִי נַמִּי, שֶׁיִּשְׂרָאֵל לֹא הָיָה לָהֶם זְכוּת לְגָאֵל, אֶלָּא שֶׁבְּהִיוֹת** - מחמת היות **אוֹתוֹ הָרֶגַע הַכּוֹכָב טוֹב**, שהוא כוכב צדק, **לְכָךְ נִצּוֹלוּ.**

ציונים ומקורות

אות ט). בספר **תורת המנחה** (לרבי יעקב ב"ר חננאל סקילי תלמיד הרשב"א, פרשת ויחי דרשה יט) כתב בענין המזלות וזה לשונו, והנה זאת החכמה עלומה מאד ונסתרה מן העין, שהרי אין אנו רואים כי אם גלגל אחד, וכל הכוכבים נראים לנו כאלו הם בגלגל אחד. וחכמי המחקר, בדרישתם ובחקירתם הגדולה, נתברר להם ונתאמת אצלם שהם תשעה גלגלים, **שבעה מהם לשבעה כוכבי הלכת**, והשמיני יש בו שנים עשר מזלות ושאר הכוכבים, ומנו אותם כולם במספר במפקד, והתשיעי חלק, אין בו כוכב כלל. ומהם מסבבים ממערב למזרח, ומהם ממזרח למערב, והתשיעי נושא את כולם בכוחו הגדול, ומסבבם ממזרח למערב, שכך היא תנועתו. וכל זה נתברר להם במופתים נחתכים, ע"כ. ועיין שם שהאריך בביאור פעולת כל כוכב ומזל. וכתב שם שפעולת 'מאדים', היא 'לעורר מלחמות חרב והרג ואבדן, ושנת בצורת, ואבני אל גביש ואש וברקים ורעמים, ברצון בוראו'. ואילו פעולת 'צדק', היא 'לעורר יושר וצדק, ויראת השם ותשובה ומעשים טובים, ואהבה ורצון, ומרבה כל תבואה, ומשבית מלחמות וריבות, ברצון בוראו'.

יח. לשון הגמרא, תא שמע, ניסן שבו יצאו ישראל ממצרים, בארבעה עשר שחטו פסחיהם, ובחמישה עשר יצאו וכו', מבערב לקו בכורות, ואותו היום, חמישי בשבת היה.

יט. ראה **רבינו בחיי** (שמות יא, ד), והובאו דבריו בהערה להלן.

כ. כמבואר בתורה (שמות יב, לא ואילך), שמחמת מכת בכורות, קם פרעה באמצע הלילה וביקש מבני ישראל לצאת מארצו. וגם מפורש כן בזוהר (בפרשתינו לו, א) וזה לשונו, תניא אמר רבי יוסי, בההוא ממש דאשתכח דינא למצראי, בההוא ממש אשתכח רחמי לישראל, הדא הוא דכתיב (שמות יב, יג) 'וראיתי את הדם ופסחתי עליכם', וכן תנא בכל אינון כתרין קדישין דלעילא כמה דאשתכח דינא אשתכח רחמי וכלא בשעתא חדא [-באותה מדה ממש שהיה הדין על מצרים במכת בכורות, באותה מדה ממש היה רחמים על ישראל, הדא הוא דכתיב 'וראיתי את הדם ופסחתי עליכם' - וחמלתי עליכם, והדם רומז על המצריים, הרי שהדין על מצרים והרחמים על ישראל באו כאחד, וכן למדנו שבכל הספירות של מעלה, כמו שיש דין, כך יש רחמים, והכל בשעת אחת], תנא רבי חזקיה, כתיב (ישעיהו יט, כב) 'ונגף ה' את מצרים נגוף ורפא', נגוף למצרים ורפא לישראל וכו',

כא. כמבואר בהערה לעיל בשם תורת המנחה.

וְאִם הַמַּכָּה הָיְתָה בְּרֶגַע אַחַר חֲצִי הַלַּיְלָה, שֶׁכְּבָר הִתְחִיל כּוֹכַב מַאְדִים, הָיָה לְהֵפֶךְ, שֶׁמַּכַּת הַמִּצְרִיִּים אֵינָהּ כָּל כָּךְ נֶגֶם, לְפִי שֶׁהַכּוֹכָב הָיָה רַע. אֲבָל הַצָּלַת יִשְׂרָאֵל הָיְתָה גֵּם גְּדוֹל וְעִקָּר בַּנֵּס הַזֶּה לְפִי מֶמְשֶׁלֶת הַכּוֹכָב, וְעַל כָּרְחָךְ לוֹמַר, שֶׁיִּשְׂרָאֵל יֵשׁ לָהֶם זְכוּת, וּמְשׁוּם הָכֵי נִצּוֹלוּ.

אֲבָל כְּוָנַת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הָיְתָה לְהַכּוֹת הַמִּצְרִיִּים בְּאוֹתוֹ הָרֶגַע מַמָּשׁ שֶׁל חֲצִי לַיְלָה, שֶׁהַכּוֹכָבִים זֶה יוֹצֵא וְזֶה בָּא, וְאֵין לָהֶם יְכֹלֶת לְהֵטִיב אוֹ לְהָרַע, וְיִהְיֶה הַנֵּס כָּפוּל, בֵּין בְּמַכַּת הַמִּצְרִיִּים, בֵּין בְּהַצָּלַת יִשְׂרָאֵל.

וְאִם הָיָה אוֹמֵר 'בַּחֲצִי הַלַּיְלָה', וְהָאִיצְטַגְנִינִים יִטְעוּ, יֹאמְרוּ, מֹשֶׁה בַּדַּאי הוּא לוֹמַר שֶׁיִּהְיֶה הַנֵּס כָּפוּל. שֶׁהֲרֵי מִצַּד אֶחָד לֹא הָיָה צָרִיךְ נֵס, שֶׁהֲרֵי הָיָה סִיּוּעַ הַכּוֹכָב. וּמְשׁוּם הָכֵי אָמַר

זֶרַע שְׁמוֹשׁוֹן הַמְבֹאָר

וְאִם הַמַּכָּה הָיְתָה באה בְּרֶגַע שאַחַר חֲצִי הַלַּיְלָה, שֶׁכְּבָר הִתְחִיל אז כּוֹכַב 'מַאְדִים' לשמש, אז הָיָה לְהֵפֶךְ, שהיו אומרים שֶׁמַּכַּת הַמִּצְרִיִּים שנהרגו כל בכוריהם, אֵינָהּ כָּל כָּךְ נֵס, ולא בא מחמת עוונותיהם, אלא לְפִי שֶׁהַכּוֹכָב ששימש אז, הָיָה רַע, לפי שכח הפעולה של כוכב מאדים הוא להביא חרב והרג ואבדן בעולם. אֲבָל - אמנם רק הַצָּלַת יִשְׂרָאֵל ממכת בכורות, הָיְתָה גֵּם גְּדוֹל וְעִקָּר בַּנֵּס הַזֶּה לְפִי מֶמְשֶׁלֶת הַכּוֹכָב, שניצלו מהמכה ונגאלו, אף על פי שבאותו זמן היה שולט כוכב 'מאדים' שמשפיע רעה לעולם, וְאם כן, עַל כָּרְחָךְ לוֹמַר, שֶׁיִּשְׂרָאֵל יֵשׁ לָהֶם זְכוּת להנצל מהמכה, וּמְשׁוּם הָכֵי, נִצּוֹלוּ מהמכה ונגאלו.

המכה היתה בחצות ממש,
להראות שמכת מצרים והצלת ישראל אינם תלויים במזל

אֲבָל כְּוָנַת - רצון הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא במכת בכורות, הָיְתָה לְהַכּוֹת הַמִּצְרִיִּים דוקא בְּאוֹתוֹ הָרֶגַע מַמָּשׁ שֶׁל חֲצִי הַלַּיְלָה, לפי שֶׁברגע זה הַכּוֹכָבִים המשמשים ברקיע, זֶה - 'צדק' יוֹצֵא - גומר את שעת פעולתו, וְזֶה - 'מאדים' בָּא - מגיע עכשיו להתחיל את שעת פעולתו, אך לא התחיל עדיין בכך, וְאֵין לָהֶם למזלות יְכֹלֶת לְהֵטִיב לעולם אוֹ לְהָרַע לעולם, וְאז יִהְיֶה הַנֵּס כָּפוּל, בֵּין בְּמַכַּת הַמִּצְרִיִּים, ובֵּין בְּהַצָּלַת יִשְׂרָאֵל - שהרי יתברר, שבין מה שהוכו המצריים, ובין מה שניצלו ישראל, לא היה מחמת המזל, רק בדרך נס מהקב"ה. והיינו, שישראל היו ראויים להנצל ולהגאל, והמצריים היו ראויים להענש מחמת עוונותיהם שעינו את ישראל.

'כחצות' - לפניו או לאחריו, או בחצות ממש,
והמכה וההצלה אינם תלויים במזל

וְאִם הָיָה משה אוֹמֵר לפרעה, שהמכה תהיה 'בַּחֲצִי הַלַּיְלָה' בדיוק, שהוא זמן שאין שום כוכב שולט, והיינו שיהיה במכה נס כפול, מכה למצרים והצלה לישראל, וְהָאִיצְטַגְנִינִים יִטְעוּ בחישוב השעות, ויחשבו שהמכה לא היתה 'בחצות' ממש, אלא סמוך לו או לפניו או לאחריו, יֹאמְרוּ, מֹשֶׁה בַּדַּאי - שקרן הוּא לוֹמַר שֶׁיִּהְיֶה הַנֵּס כָּפוּל - שגם מה שהמצריים לקו, וגם מה שישראל ניצלו, היה בנס, ולא מחמת המזל. שֶׁהֲרֵי איך שיהיה, מִצַּד אֶחָד [מתוך שני הצדדים] לֹא הָיָה צָרִיךְ גֵּם, שֶׁהֲרֵי הָיָה סִיּוּעַ הַכּוֹכָב, שאם היתה המכה לפני חצות, בזמן שליטת מזל 'צדק' הממונה על הטובה, לא היתה הצלת ישראל צריכה נס, ורק מכת בכורי מצרים היתה בנס. ואם היתה המכה לאחר חצות, בזמן שליטת מזל 'מאדים' הממונה על הרעה, הוא להיפך,

'כַּחֲצוֹת', כְּלוֹמַר, בֵּין יִהְיֶה קֹדֶם חֲצוֹת, אוֹ אַחַר כָּךְ, אוֹ בָּרֶגַע מַמָּשׁ שֶׁל חֲצוֹת, יִלְקוּ הַמִּצְרִיִּים, וְיִשְׂרָאֵל יִהְיוּ נְצוֹלִים. **וְאַתָּה** עַל פִּי כֵן, לֹא שִׁנָּה דְּבָרוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁהֲרֵי בַּמִּדְרָשׁ (שמו"ר יח, א) עַל פָּסוּק (שמות יב, כט) 'וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה', כְּתִיב 'מֵקִים דְּבַר עַבְדּוֹ וַעֲצַת מַלְאָכָיו יַשְׁלִים' (ישעיהו מד, כו), שֶׁהִבְטִיחַ

זֶרַע שְׁמוֹשׁוֹן הַמְבֹאָר

שמכת בכורי מצרים לא היתה צריכה נס, ורק הצלת ישראל מהמכה היתה צריכה נס[כב].

וּמְשׁוּם הָכִי - ועל כן, **אָמַר** משה לפרעה 'כַּחֲצוֹת הלילה' שהוא לשון מסופק, כְּלוֹמַר, **בֵּין** אם **יִהְיֶה** המכה מעט **קֹדֶם חֲצוֹת, אוֹ** אם תהיה המכה מעט **אַחַר כָּךְ, אוֹ שתהיה בָּרֶגַע מַמָּשׁ שֶׁל חֲצוֹת, יִלְקוּ הַמִּצְרִיִּים** במכת בכורות, **וְיִשְׂרָאֵל יִהְיוּ נְצוֹלִים** מהמכה ויגאלו ממצרים, ולפי דברי משה היה אפשר שיהיה הנס רק מצד אחד[כג].

'כחצות', פירושו בחצות ממש שהוא זמן הדומה למלחמת המלכים

וְאַתָּה[כד] **עַל פִּי כֵן**, שהקב"ה אמר 'כַּחֲצִי הַלַּיְלָה', ומשה אמר לפרעה 'כַּחֲצוֹת הַלַּיְלָה', **לֹא שִׁנָּה** - לא החליף משה רבינו **דְּבָרוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא**, לפי שגם לשון 'כַּחֲצוֹת הַלַּיְלָה' יכול להתפרש כמו 'כַּחֲצִי הַלַּיְלָה', **שֶׁהֲרֵי בַּמִּדְרָשׁ** (שמו"ר יח, א)[כה] דרשו **עַל הַפָּסוּק** (שמות יב, כט)[כו] 'וַיְהִי כַּחֲצִי הַלַּיְלָה', **כְּתִיב** (ישעיהו מד, כו)[כז], 'מֵקִים דְּבַר עַבְדּוֹ וַעֲצַת מַלְאָכָיו יַשְׁלִים' - הקב"ה מקיים את

ציונים ומקורות

כב. לעיקר פירוש רבינו שהחשש היה בשני האופנים, כשתבוא המכה לפני חצות או לאחריו, יש לסייעו מדברי המדרש שכל טוב (בפרשתינו פרק יא סימן ד) וזה לשונו, אמר שמא יטעו איצטגניני פרעה מתוך שיקומו בצעקתם וידמו שהוא אחר חצות או קודם חצות, ויחשבוהו כמבדה. **כג.** ובזה נתיישבו קושיות ב' וג' דלעיל, שהחילוק שבין הרגע של חצות לרגע שלפניו או שלאחריו, הינו חילוק בעיקר חוזק המכה, אם הוא נס משני צדדים, או רק מצד אחד, ולפיכך חשש משה שאיצטגניני פרעה יחשבו שלא נתקיימה נבואת משה שהמכה תהיה נס משני צדדים, מחמת שתהיה ברגע של חצות ממש שאז אינו שולט שום מזל, אלא המכה היתה לפני חצות או לאחריו והיה הנס רק מצד אחד, ועל כן אמר משה 'כחצות' כדי לסלק חשש זה, שמאחר שמשה לא אמר להם שיהיה הנס משני צדדים, אף אם לדעתם תבוא המכה קודם חצות, לא יהיה להם פתחון פה כנגדו. וראה **רבינו בחיי** (שמות יא, ד) וזה לשונו, ונראה לי עוד לומר במה ששינה ואמר 'כחצות', שהוצרך לעשות כן שיתקדש שם שמים, כי מן הידוע אצל חכמי הכוכבים וכו', תחלת שעה שביעית של ליל חמישי היא למאדים, ולכך שנה משה 'כחצות', כלומר, קרוב לחצות, ושיחשבו המצריים שהמכה היתה בסוף שעה ששית ל'צדק' שהוא כוכב החיים, ושיתברר אצלם שהמכה אינה מכח הכוכבים, ואילו אמר להם 'בחצות', היו אומרים כי המכה ל'מאדים' היא, ולא מאת ה' היתה זאת להם, רק שנתחייב כן מכח המערכה. אבל אצל המאמינים ידוע כי בחצי הלילה היתה המכה בכוון ברגע התחלת 'מאדים', וכן העידה התורה, כי אין הקדוש ברוך הוא משנה הטבע אלא אחר ההכרח ולצורך גדול, ורצה להשתמש באחד ממשרתיו שהוא 'מאדים', כדי להרוג בשונאיו וכו'. **כד.** פירוש, לעיל ביאר רבינו, שהחילוק בין סמוך לחצות לבין חצות ממש, היה חילוק גדול בעצם גדולת המכה, ועל כן מבואר שמחמת חילוק גדול זה יטעו איצטגניני פרעה ויאמרו שמשה הוא שקרן. ועתה מבאר רבינו, שמה שאמר משה 'כחצות', אינו שינוי ממה שאמר לו הקב"ה 'בחצי הלילה'. ובכך נתיישבו שתיים מקושיותיו, הראשונה והרביעית. **כה.** לשון המדרש, 'ויהי בחצי הלילה', הדא הוא דכתיב 'מקים דבר עבדו ועצת מלאכיו ישלים' וכו', כיון שהגיע חצי הלילה כאשר אמר משה, מיד 'ויהי בחצי הלילה וה' הכה כל בכור', לפיכך 'מקים דבר עבדו ועצת מלאכיו ישלים', שעשה [הקב"ה] עצה עם אברהם בשביל הדבר הזה, אימתי כשבאו המלכים ורדף אותם, אמר לו הקדוש ברוך הוא דייך [לרדוף אותם] עד חצי הלילה, בוא ונחלוק הלילה אני ואתה, שנאמר (בראשית יד, טו) 'ויחלק עליהם לילה', כיון שהגיע השעה שלמה העצה, הוי 'ויהי בחצי הלילה', לכך כתיב 'ועצת מלאכיו ישלים', ע"כ. רבינו מביא את המדרש בלשון אחר, כמבואר למעיין. **כו.** לשון הפסוק הובא בשלימותו לעיל. **כז.** לשון הפסוק, 'מֵקִים דְּבַר עַבְדּוֹ וַעֲצַת מַלְאָכָיו יַשְׁלִים הָאֹמֵר לִירוּשָׁלַם תּוּשָׁב וְלָעָרֵי יְהוּדָה תִּבָּנֶינָה וְחָרְבוֹתֶיהָ אֲקוֹמֵם'.

לְאַבְרָהָם לִגְאֹל אֶת בָּנָיו בַּחֲצִי הַלַּיְלָה, כְּמוֹ שֶׁרָדַף אַחַר הַמְּלָכִים לְקַדֵּשׁ שְׁמוֹ שֶׁל מָקוֹם. וְכֵן הַפַּיִט (הגדה של פסח 'נרצה', בפיוט 'אומץ גבורותיך') אָמַר 'גְּלִיתָ לְאֶזְרָחִי חֲצוֹת לֵיל פֶּסַח'. וּמֹשֶׁה כְּשֶׁאָמַר 'כֹּה אָמַר ה' כַּחֲצֹת', כַּוָּנָתוֹ הָיְתָה לְרֶנַע חֲצוֹת לַיְלָה מַמָּשׁ, כְּמוֹ שֶׁהָיָה הַחֲצוֹת לַיְלָה שֶׁהִבְטִיחַ לְאַבְרָהָם. וְכֵן פֵּרֵשׁ

זֶרַע שְׁמוֹשׁוֹן הַמְבֹאָר

הדבר שמבטיח לעבדיו הצדיקים, ומשלים את העצה שנותן לשליחיו [מלאכיו], כלומר, שהקב"ה מקיים מה שֶׁהִבְטִיחַ לְאַבְרָהָם בזמן מלחמת המלכים[כח], לִגְאֹל[כט] אֶת בָּנָיו ממצרים בַּחֲצִי הַלַּיְלָה, כְּמוֹ שֶׁרָדַף אברהם אַחַר הַמְּלָכִים עד חצי הלילה[ל], כדי לְקַדֵּשׁ שְׁמוֹ שֶׁל מָקוֹם על ידי שנהרגו המלכים האלה שהיו שונאיו של הקב"ה[לא], ואז הבטיח לו הקב"ה בזכות זה, לגאול את בניו ממצרים בחצי הלילה[לב]. וְכֵן הַפַּיִט אָמַר (הגדה של פסח 'נרצה', בפיוט 'אומץ גבורותיך'), 'גְּלִיתָ לְאֶזְרָחִי חֲצוֹת לֵיל פֶּסַח' - בשעת מלחמת המלכים, הקב"ה גילה לאברהם הנקרא 'איתן האזרחי' (ב"ב טו, א)[לג], שהוא עתיד לגאול את בניו ממצרים בחצות ליל פסח[לד].

וּמֹשֶׁה רבינו, כְּשֶׁאָמַר לפרעה 'כֹּה אָמַר ה' כַּחֲצֹת הַלַּיְלָה', הכ"ף של 'כחצות', אינו מורה על לשון מסופק, וכמי שאומר בערך בשעת חצות, רק כַּוָּנָתוֹ הָיְתָה לְרֶנַע חֲצוֹת לַיְלָה מַמָּשׁ, כְּמוֹ שֶׁהָיָה הַחֲצוֹת לַיְלָה שֶׁהִבְטִיחַ לְאַבְרָהָם, כלומר, שהוא 'כ"ף הדמיון', ומשמעותו בדיוק בחצות הלילה[לה],

ציונים ומקורות

כח. מלחמת המלכים, הוא מה שנלחמו ארבעה מלכים נגד חמשה מלכים, ונצחו הארבעה מלכים את החמשה, ושבו את לוט בן אחי אברהם, ואחר כך רדף אברהם אבינו אחרי הארבעה מלכים ונצחם והציל את לוט, כמו שכתוב בתורה (בראשית פרק יד). **כט.** בדפו"ר כתוב 'ליגאל', והוגה לפי הנראה מהמשך הדברים. **ל.** כמו שכתוב (בראשית יד, טו) 'וַיֵּחָלֵק עֲלֵיהֶם לַיְלָה הוּא וַעֲבָדָיו וַיַּכֵּם', ופירש רש"י, שנחלק הלילה, ובחציו הראשון נעשה לו נס שהכה בו אברהם את המלכים. וכך מבואר במדרש רבה שהביא רבינו בסמוך, ובמדרש תנחומא (פרשת לך לך סימן יא) אמרו וזה לשונו, אמר לו הקדוש ברוך הוא אתה עשית עמי **מאמש עד חצי הלילה**, והרגת בשונאי, חייך אני עושה עם בניך מחצות עד הבקר והורג בשונאיהם, שנאמר 'ויהי בחצי הלילה'. אך **רבינו בחיי** (בראשית שם) כתב וזה לשונו, ובמדרש, אמר לו הקדוש ברוך הוא לאברהם, אתה הרגת בשונאי **מחצות הלילה עד הבקר**, חייך אני אהרוג בשונאי בניך מחצות הלילה עד הבקר, שנאמר 'כחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים'. המדרש הזה יורה, כי מלחמתו היתה מחצות הלילה עד הבקר, עכ"ל. ועיין שם עוד, שלפי פשוטו פירוש הפסוק הוא, כי כל הלילה לא שכב לבו ולא ראה שינה, אך התעסק להלחם כנגדם כל הלילה, חצי הלילה ראך, וחציו הכה וכו'. **לא.** על פי **רבינו בחיי** (שם). והטעם שהיו שונאיו של מקום, שהרי המלכים היו אמרפל וחבריו, ואמרפל הוא נמרוד שהמריד את העולם נגד הקב"ה [ראה עירובין (נג, א), ורש"י בראשית (יד, א)]. וראה עוד ברש"י (ויקרא כו, יד), אין לי אלא זה המכיר את רבונו ומתכוין למרוד בו, וכן בנמרוד (בראשית י, ט) 'גבור ציד לפני ה'', שמכירו ומתכוין למרוד בו. וע"ע ברש"י (שם)]. **לב.** וכמבואר במדרש (ב"ר מג, ג) וזה לשונו, 'ויחלק עליהם לילה', רבי בנימין בר יפת משם רבי יונתן, הלילה נחלק מאיליו. ורבנן אמרי, יוצרו חלקו, אמר הקדוש ברוך הוא, אביהם [אברהם] פעל עמי בחצי הלילה [להלחם עם המלכים], אף אני פועל עם בניו בחצי הלילה, ואימתי במצרים, שנאמר 'ויהי בחצי הלילה וה' הכה כל בכור' וגו'. אמר רבי תנחומא, אית דמפקין לישנא אחרינא, אמר הקדוש ברוך הוא, אביהם יצא בחצי הלילה, אף אני אצא עם בניו בחצי הלילה, שנאמר 'כה אמר ה' כחצות הלילה אני יוצא'. וראה עוד בלשון המדרש תנחומא שהובא בהערה לעיל. **לג.** לשון הגמרא, אמר רב, 'איתן האזרחי' זה הוא אברהם, כתיב הכא (תהלים פט, א) 'איתן האזרחי', וכתיב התם (ישעיהו מא, ב) 'מי העיר ממזרח צדק' [וגו']. **לד.** וכך פירש **האברבנאל** (שם) וזה לשונו, גלית לאזרחי מה לעשות לבניו בחצי ליל פסח שעתיד לפסוח עליהם. **לה.** כעין זה הוא פירושו של רב אשי בברכות (ד, א), שבליל י"ג ניסן אמר משה לישראל, שאמר הקדוש ברוך הוא, למחר כחצות הלילה כמו שהוא עכשיו, אני יוצא

דְּבָרָיו לְיִשְׂרָאֵל, כְּדֵי שֶׁגַּם הֵם לֹא יִטְעוּ בִּדְבָרָיו. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רָצָה שֶׁתִּהְיֶה הַמַּכָּה דַּוְקָא בַּחֲצוֹת לַיְלָה, לְהוֹרוֹת שֶׁנִּשְׁלַם הַקֵּץ, שֶׁאַף כְּשֶׁנִּגְזַר הַגָּלוּת בֵּין הַבְּתָרִים, הָיָה חֲצוֹת לַיְלָה מַמָּשׁ, וּבְאוֹתוֹ

זֶרַע שְׁמוֹשׁוֹן הַמְבֹאָר

שהוא הזמן השוה לזמן שבו הבטיח הקב״ה לאברהם במלחמת המלכים, לגאול את בניו ממצרים, שגם הבטחה זו היתה בחצות הלילה, באותה שעה ממש ימותו כל בכורי מצרים[ט], וְכֵן פֵּרֵשׁ משה דְּבָרָיו לְיִשְׂרָאֵל, כשניבא להם על מכת בכורות, כְּדֵי שֶׁגַּם הֵם לֹא יִטְעוּ בִּדְבָרָיו, ולא יחשבו שכוונתו של משה היתה לומר לשון מסופק, כלומר, בערך שעת חצות, לפי שלא ידע לכוין את השעה המדויקת, אלא בירר להם שכוונתו לשעת חצות המדויקת, ומה שאמר ׳כחצות׳ היינו משום כ״ף הדמיון, כנ״ל.

והיוצא מזה, שמה שאמר משה ׳כחצות הלילה׳, היה לו בזה כוונה כפולה, שלישראל ביאר שכוונתו ׳כחצות׳ בכ״ף הדמיון, כשעת חצות שהיתה במלחמת המלכים. ולאיצטגנינים הראה משה כאילו כוונתו לשעה מסופקת, כלומר, בערך בחצות הלילה, כדי שלא יטעו האיצטגנינים ויאמרו שמשה הוא שקרן.

ובזה מבואר, שכשאמר משה ׳כחצות הלילה׳, לא שינה ממה שאמר לו הקב״ה ׳בחצי הלילה׳, שגם משה נתכוין לחצי הלילה ממש, ו׳כחצות׳ הוא ׳כמו חצות׳ הלילה של מלחמת המלכים. וגם מבואר שמשה לא חשש שישראל יאמרו הוא שקרן, שניבא להם שהמכה תהיה בזמן הסמוך לחצות, ולמעשה היתה המכה בחצות ממש, שהרי להם ביאר שכוונתו ׳כמו חצות׳, ורק לפרעה ולמצריים לא ביאר כוונתו, כדי שלא יתפסוהו האיצטגנינים בדבריו, ויאמרו שהוא שקרן.

בחצות הלילה ממש נשלמו שנות הגלות והתחילה הגאולה

וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא[לז] רָצָה שֶׁתִּהְיֶה הַמַּכָּה דַּוְקָא בַּחֲצוֹת הַלַּיְלָה, לְהוֹרוֹת שֶׁבשעת מכת בכורות, כבר נִּשְׁלַם הַקֵּץ של ארבע מאות ושלשים שנה שנגזר על זרעו של אברהם להיות בגלות[לח], שֶׁאַף כְּשֶׁנִּגְזַר הַגָּלוּת בברית בין בֵּין הַבְּתָרִים, הָיָה חֲצוֹת

ציונים ומקורות

בתוך מצרים. וכתב **הרא״ם** (שמות יא, ד), שלרב אשי ׳כחצות׳ היינו כ״ף הדמיון. [לו] וכעין זה פירש **באור החיים** (שמות יא, ד) וזה לשונו, ׳כחצות הלילה׳, כבר דברו רבותינו ז״ל בטעם אומרו כחצות בכ״ף. ואולי שיכוין עוד, על דרך אומרם ז״ל (ראה פרקי דרבי אליעזר פכ״ד) בפסוק ׳ויחלק עליהם לילה׳, כי ליל ט״ו בניסן היה וכו׳, לזה ציין לו הזמן, ואמר לו ׳כחצות הלילה׳ הידוע בעולם שיצאתי לישע אברהם אביהם, כמו כן ׳אני יוצא׳ וגו׳. וכן כתב **בכלי יקר** (שמות יא, ד - בפירושו השני), שעל כן נאמר ׳כחצות הלילה׳ בכ״ף, כמו אותו חצות הלילה דאברהם, כמו שהכה אברהם את המלכים בחצי הלילה, כך הוכו בכורי מצרים בחצי הלילה. ועוד ביאר, שהכוונה כמו אותו חצות הלילה שעשו להם עול וחמס להקימם למלאכתם כקרות הגבר ראשון שהוא בחצי הלילה, והיו הנוגשים שרים גדולים. כך הוכו בכורי מצרים גם כן בחצי הלילה. [לז] בכוונת המשך דברי רבינו נראה שבא לבאר הטעם שקבע הקב״ה כך שתבוא המכה בחצות ממש באופן שיהיו בה שני ניסים, ולא היה די שיהיה על ידי נס אחד. ומתוך זה מתבאר ביאור נוסף בחששו של משה ממה שיאמרו איצטגניני פרעה שהוא בדאי. [לח] שנאמר (שמות יב, מ) ׳וּמוֹשַׁב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָשְׁבוּ בְּמִצְרָיִם שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה׳. וארבע מאות ושלשים שנה, היינו מברית בין הבתרים, כמו שפירשו רש״י ותרגום יונתן שם. [זה לשון רש״י, בין הכל, משנולד יצחק עד עכשיו היו ארבע מאות שנה. משהיה לו זרע לאברהם נתקיים ׳כי גר יהיה זרעך׳ (ארבע מאות שנה), ושלשים שנה היו משנגזרה גזירת בין הבתרים עד שנולד יצחק. ורש״י במגילה (ט, א ד״ה ובשאר) כתב, ושלושים של קודם לכן לא נמנו בגזרה, דהא ׳זרעך׳ כתיב, עכ״ל. ולשון תרגום יונתן (על פי תרגום כתר יונתן), וּמְנָיַן ארבע מאות ושלושים שנה, מִן שדיבר ה׳ לאברהם, מִן השעה שדיבר עִמו

הָרֵגַע שֶׁהִתְחִיל הַשִּׁעְבּוּד, הַדִּין נוֹתֵן שֶׁתַּתְחִיל הַגְּאֻלָּה.

וְדָבָר זֶה הָיָה קָשֶׁה לְמְצָרִים לוֹמַר שֶׁנִּשְׁלַם הַקֵּץ, שֶׁכָּל טַעֲנָתָם הָיְתָה שֶׁעֲדַיִן לֹא נִשְׁלַם. וְאִם הָיָה אוֹמֵר 'בַּחֲצוֹת', וְהָיוּ טוֹעִים אִצְטַגְנִינֵי פַּרְעֹה, הָיוּ אוֹמְרִים שֶׁמֹּשֶׁה בַּדַּאי הוּא, שֶׁעֲדַיִן לֹא נִשְׁלַם הַקֵּץ, וְהָרְאָיָה, שֶׁלֹּא בָּאָה הַמַּכָּה בַּחֲצוֹת מַמָּשׁ.

זֶרַע שְׁמוֹשׁוֹן הַמְבֹאָר

משה חשש שיטעו איצטגניני פרעה
ויאמרו שעדיין לא הגיע הקץ

לַיְלָה מַמָּשׁ[לט], וּבְאוֹתוֹ הָרֵגַע ממש שֶׁהִתְחִיל הַשִּׁעְבּוּד, דהיינו בחצות הלילה[מ], לאחר ארבע מאות ושלשים שנה, הַדִּין נוֹתֵן שֶׁתַּתְחִיל הַגְּאֻלָּה, על ידי מכת בכורות, שמחמתה נתן פרעה רשות לבני ישראל לצאת מארץ מצרים[מא].

וְדָבָר זֶה הָיָה קָשֶׁה לְמְצָרִים לוֹמַר שֶׁנִּשְׁלַם הַקֵּץ של ארבע מאות שנה שבני ישראל היו צריכים להיות במצרים, שֶׁכָּל טַעֲנָתָם על ישראל הָיְתָה, שֶׁעֲדַיִן לֹא נִשְׁלַם הקץ של הארבע מאות שנה, ובני ישראל צריכים עדיין להיות משועבדים להם[מב].

וְאִם הָיָה משה רבינו אוֹמֵר, שמכת בכורות תהיה 'בַּחֲצוֹת הַלַּיְלָה', והיינו בדיוק בשעת חצות, שזה מורה על כך שאז כבר נשלם הקץ, וְהָיוּ טוֹעִים אִצְטַגְנִינֵי פַּרְעֹה, וחושבים שהמכה לא היתה בחצות, הָיוּ האיצטגנינים אוֹמְרִים, שֶׁמֹּשֶׁה בַּדַּאי - שקרן הוא, שֶׁעֲדַיִן לֹא נִשְׁלַם הַקֵּץ, וְהָרְאָיָה, שֶׁלֹּא בָּאָה הַמַּכָּה בַּחֲצוֹת מַמָּשׁ, אלא לפני חצות או לאחריו[מג].

ציונים ומקורות

בחמישה עשר בניסן בין הבתרים עד היום שיצאו מִמְּצרים]. ומבואר בגמרא (מגילה ט, א), שפירוש הפסוק הוא ש'מושב בני ישראל, אשר ישבו במצרים ושאר ארצות', הוא ארבע מאות ושלשים שנה. והרמב"ן (שמות שם) כתב, ודעתי בדרך הפשט, כי ה' אמר לאברהם (בראשית טו, יג) 'ידוע תדע' כי טרם תתי לך הארץ הזאת, 'גר יהיה זרעך בארץ לא להם' ימים רבים 'ארבע מאות שנה', ולא חשש להודיע השלושים, כי אמר לו עוד 'ודור רביעי ישובו הנה' (שם פסוק טז), להודיעו שלא ישובו מיד בסוף ארבע מאות עד הדור הרביעי שיהיה 'שלם עון האמורי', ירמוז לשלשים שנה הללו. **והאבן עזרא** (שמות שם) כתב, שהארבע מאות ושלשים שנה, נמנים מיציאת אברהם מאור כשדים יחד עם תרח אביו, עי"ש. ועיין עוד בילקוט שמעוני (שמות רמז רמא) שהובא להלן בהערה.

לט. ראה רש"י (שמות יב, מא), שברית בין הבתרים היה בט"ו בניסן. וכן הוא בתרגום יונתן שהובא לעיל. **והרשב"ץ** (פירוש ההגדה ד"ה ברוך שומר), כתב, ששעת ברית בין הבתרים היתה בחצות, וזה לשונו, ואותה שעה שמר הקדוש ברוך הוא, שהיתה אותה שעה שנגזרה גזירת בין הבתרים, שנאמר לו (בראשית טו, יד) 'ואחרי כן יצאו ברכוש גדול', ולכן נקרא 'ליל שמורים', ע"כ. וכן כתב **בפני יהושע** (ברכות ט, ב ד"ה שלא יאמר) וזה לשונו, ונראה לי על פי מה שפירש רש"י בחומש בפסוק 'ליל שמורים', שהוא אותו לילה שנדבר הקדוש ברוך הוא לאברהם בברית בין הבתרים, ומשהגיע אותו הזמן, אפילו כהרף עין לא עיכב, עכ"ל רש"י, ואם כן משמע להדיא שדיבר הקדוש ברוך הוא עם אברהם בחצי הלילה ממש, ע"כ. אמנם יש להעיר, שהתוספות (ברכות ז, ב ד"ה לא) כתבו בשם הרשב"ם שברית בין הבתרים היה ביום. וכן כתבו **החזקוני** (בראשית טו, ז), **והריב"א** (שם פסוק י).

מ. לכאורה כוונת רבינו היא לאותו רגע שהתחילה **גזירת** השעבוד, דהיינו בברית בין הבתרים, ואז נאמר המנין ארבע מאות שנה, ובחצות הלילה נשלם זה הזמן, שהרי השעבוד עצמו התחיל רק הרבה שנים לאחר מכן, כשכבר היו בני ישראל במצרים. [עיין רמב"ן ושאר מפרשי התורה (בראשית שם), ש'ארבע מאות שנה' הכתוב שם, מתייחס רק על 'כי גר יהיה זרעך', אבל לא על 'ועבדום וענו אותם', לפי שהעבדות והעינוי לא התחילו אז, כפי שהתבאר]. אמנם רבינו בחיי (שם טו, יג) פירש בשם החכם רבי אברהם, 'ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם', בעבדות וענוי, עד קץ ארבע מאות שנה מן היום הזה. ומבואר לפי פירושו, שמנין הארבע מאות שנה מתייחס אף על 'ועבדום', שכשיעבור מנין זה, יסתיים שעבודם.

מא. וכך גם שנינו בברייתא (ברכות ט, א), מלמד שהתחילה להם גאולה מבערב. וברש"י (ד"ה מערב), שמבערב נתנו להם רשות לצאת.

מב. ויש להוסיף

וּמֹשֶׁה הָכִי, אָמַר לָהֶם 'כַּחֲצוֹת', שֶׁלֹּא לְגַלּוֹת לָהֶם הַסּוֹד, דְּ'כַחֲצוֹת' מַשְׁמַע קָרוֹב לַחֲצוֹת מִלְּפָנָיו אוֹ מִלְּאַחֲרָיו, וְזֶהוּ לְעֵין הָאִיצְטַגְנִינִים. **אֲבָל** לְפִי הָאֱמֶת, דַּעַת מֹשֶׁה הָיְתָה לוֹמַר שֶׁתִּהְיֶה בַּחֲצוֹת מַמָּשׁ, וּמַשְׁמָעוּת 'כַּחֲצוֹת', כְּאוֹתוֹ חֲצוֹת שֶׁל אַבְרָהָם.

זֶרַע שִׁמְשׁוֹן הַמְבֹאָר

וּמֹשֶׁה הָכִי - ועל כן, **אָמַר לָהֶם** משה **'כַּחֲצוֹת** הַלַּיְלָה', דהיינו בערך בשעת חצות, **כדי שֶׁלֹּא לְגַלּוֹת לָהֶם הַסּוֹד**, שמכת בכורות מגיעה בשעה שנגמר הקץ[מד], **דְּ'כַחֲצוֹת' מַשְׁמַע** בזמן **הָקָרוֹב לַחֲצוֹת בין מִלְּפָנָיו אוֹ מִלְּאַחֲרָיו. וְזֶהוּ** רק **לְעֵין הָאִיצְטַגְנִינִים**[מה]. **אֲבָל לְפִי הָאֱמֶת, דַּעַת מֹשֶׁה הָיְתָה לוֹמַר שֶׁתִּהְיֶה** מכת בכורות **בַּחֲצוֹת** הלילה **מַמָּשׁ, וּמַשְׁמָעוּת 'כַּחֲצוֹת', היינו כְּאוֹתוֹ חֲצוֹת שֶׁל אַבְרָהָם** בברית בין הבתרים.

ובזה מבואר, למה חשש משה שאיצטגניני פרעה יאמרו שמשה הוא שקרן, אף שמתחילה כבר נתאמתו להם כל נבואותיו על ידי המכות, שלפי שהיה קשה להם ביותר לקבל דבר זה שכבר הגיעה זמן הגאולה, ועל זה היה עיקר הויכוח ביניהם, על כן בודאי ירצו עכשיו לתלות הטעות במשה, ולא יתלו הטעות בעצמם לומר שהם טעו בין שעת חצות או השעה הסמוכה לה[מו]. וגם מבואר טעם נוסף למה היה חילוק גדול בעיני האיצטגנינים, בין שעת חצות ממש, שהיא השעה הראויה לגאולה, לבין השעה הסמוכה לה[מז].

ציונים ומקורות

ולהעמיק בזה, שהחשש היה שאם יחשבו כן, ויכחישו את נבואת משה, יגרמו בכך שלבו של פרעה יתקשה שוב כמו בשאר מכות, ויחשוב שעדיין לא נשלם זמן הקץ ולא הגיע זמן הגאולה, ושוב ימאן לשלח את ישראל, שזה לשון הילקוט שמעוני (שמות רמז רמא), בשעה שיצאו ישראל ממצרים, פתח עוזא שר של מצרים לפני הקדוש ברוך הוא, ואמר לפניו רבונו של עולם, אומה זו שאתה מוציא ממצרים יש לי עליה דין, יבא מיכאל שר שלהן וידון לפניך עמי, באותה שעה אמר הקדוש ברוך הוא למיכאל, בוא ודון עמו, פתח עוזא שר של מצרים, ואמר לפניו רבונו של עולם, אתה גזרת על אומה זו שיהו משועבדין תחת ידי אומה שלי ארבע מאות שנה, שנאמר (בראשית טו, יג) 'ועבדום וענו אותם' וגו', ועדיין לא עבדו בהן אלא פ"ו שנה משנולדה מרים, ועדיין לא הגיע זמנם לצאת, אלא תן לי רשות ואחזירם תחת ידי אומה שלי עד ארבע מאות שנה, כשם שאתה קיים כך שבועתך קיימת, עכ"ל [וראה שם בהמשך, שהקב"ה השיב על זה, שהארבע מאות שנה, הם משעה שנולד יצחק, וזה לשונו, באותה שעה השיב הקדוש ברוך הוא ואמר לעוזא, יש לי ללמד זכות על בני, כלום נתחייבו בני שעבוד אלא בשביל דבור אחד שדבר אברהם אוהבי שאמר לפני (שם פסוק ח) 'במה אדע כי אירשנה', ואמרתי לו (שם טו, יג) 'ידוע תדע כי גר יהיה זרעך' כלום אמרתי 'בארץ מצרים', 'בארץ לא להם' דברתי, וכבר גלוי וידוע שמשנולד יצחק נעשו גרים, וכבר שלמו ארבע מאות שנה, אין לך לשעבד על בני כלום. באותה שעה הציל הקדוש ברוך הוא את ישראל, ע"כ]. וראה עוד במה שכתב רבינו בענין זה, לעיל בפרשת שמות (אות יב) ובעוד מקומות.

מג. ויש להוסיף [לפי מה שביארנו בהערה לעיל], שאם יחשבו כן, ויכחישו את נבואת משה, יגרמו בכך שלבו של פרעה יתקשה שוב כמו בשאר מכות, ויחשוב שעדיין לא נשלם זמן הקץ ולא הגיע זמן הגאולה, ושוב ימאן לשלח את ישראל. על פי **פני יהושע** (ברכות שם).

מד. שאם כן, אפשר שיטענו האיצטגנינים ויוכיחו לו שאינו צודק והוא בדאי. אולם כיון שמשה לא אמר בפירוש את ענין החצות, ולא אמר להם זמן מדוייק מתי צריך להיות זמן הגאולה, ממילא לא יהיה הוכחה לאיצטגנינים שאינו צודק ולא יוכלו לטעון שבודאי אין זה זמן הגאולה, ולא יהיה להם סיוע לדבריהם אם הגיע עת הגאולה או לא.

מה. דהיינו שהם יבינו שכוונת אמירתו 'כחצות' היא, בערך בשעת חצות.

מו. וגם יתכן שמפני טענה זו, שוב יסרבו להוציא את ישראל, וכדברי הפני יהושע שהובאו בהערה לעיל.

מז. תמצית הדרוש: א. רצה הקב"ה שמכת בכורות תהיה בשעת חצות ממש, כשאין שום מזל שולט, והיה הנס כפול - המכה למצרים, וההצלה לישראל. אבל בשעה הסמוכה לחצות, היה הנס רק מצד אחד, והצד השני היה מחמת המזל. ובמלחמת המלכים הבטיח הקב"ה

ז

פָּסוּק (שמות יב, ג) ׳דַּבְּרוּ אֶל כָּל עֲדַת יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בֶּעָשֹׂר לַחֹדֶשׁ׳ וְנִרְאֶה, שֶׁרַשִׁ״י הִרְגִּישׁ מִדִּכְתִיב ׳דַּבְּרוּ׳ בִּלְשׁוֹן רַבִּים, דְּאִם בָּא לוֹמַר שֶׁיִּדַּבְּרוּ שְׁנֵיהֶם בְּיַחַד, זֶה אִי אֶפְשָׁר, כִּדְאָמְרִינַן בְּפֶרֶק הַקּוֹרֵא עוֹמֵד (מגילה כא, ב וברש״י ד״ה ובלבד), דִּבְתוֹרָה תְּרֵי הַמְפָרְשִׁים דָּחֲקוּ עַצְמָם לְהָבִין כַּוָּנַת רַשִׁ״י זַ״ל.

פָּסוּק ׳דַּבְּרוּ אֶל כָּל עֲדַת יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר׳, פֵּירֵשׁ רַשִׁ״י וְכִי אַהֲרֹן מְדַבֵּר.

זֶרַע שְׁמוֹשׁוֹן הַמְבֹאָר

ז

ההכרח לפרש כי משה לבדו היה מדבר לבני ישראל

עיקר הדיבור מפי משה ונראה כיוצא מבין שניהם

כתוב **בְּפָסוּק** (שמות יב, א-ג) ׳וַיֹּאמֶר ה׳ אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן וכו׳ דַּבְּרוּ אֶל כָּל עֲדַת יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בֶּעָשֹׂר לַחֹדֶשׁ הַזֶּה׳[א], והגם שמשמעות הפסוק היא שגם משה וגם אהרן ידברו אל בני ישראל, בכל זאת **פֵּרֵשׁ רַשִׁ״י, וְכִי אַהֲרֹן מְדַבֵּר בעצמו אל בני ישראל וְכוּ׳**[ב], והלא עיקר הדיבור של מסירת דברי הקב״ה לישראל על ידי משה היה[ג], אלא לפיכך אמר ׳דברו׳ לשון רבים, כי מתוך שהיו מכבדים זה את זה ואומרים זה לזה למדני, היה הדיבור יוצא מבין שניהם, ונראה היה כאילו שניהם מדברים כאחד.

הַמְפָרְשִׁים דָּחֲקוּ עַצְמָם לְהָבִין כַּוָּנַת רַשִׁ״י זַ״ל, שמיאן לפרש הפסוק כפשוטו, שידברו משה ואהרן יחד אל העם[ד].

אין לפרש שדברו שניהם כאחד

וְנִרְאֶה לבאר, **שֶׁרַשִׁ״י הִרְגִּישׁ** תמיהה וקושיא, **מִמה דִּכְתִיב ׳דַּבְּרוּ׳ בִּלְשׁוֹן רַבִּים. דְּאִם** תרצה לבאר, שלשון זו **בָּא** לוֹמַר, שֶׁמשה ואהרן **יְדַבְּרוּ** פרשה זו לבני ישראל **שְׁנֵיהֶם בְּיַחַד, זֶה אִי אֶפְשָׁר, כִּדְאָמְרִינַן** בגמרא **בְּפֶרֶק הַקּוֹרֵא עוֹמֵד** (מגילה כא, ב), **דִּבְקריאת התּוֹרָה** לא יהיו שנים מתרגמין יחד, וכתב ברש״י (ד״ה ובלבד) הטעם משום

ציונים ומקורות

לאברהם אבינו לגאול בניו בחצות הלילה ממש, כנגד רדיפתו את שונאי המקום עד חצות הלילה. ובחצות הלילה נשלמו הארבע מאות ושלשים שנה שנגזר על ישראל בברית בין הבתרים להיות בגלות, ומכך יתברר שבאה המכה מחמת שעתה היא עת הגאולה.

ב. כשאמר משה ׳כחצות׳, לא שינה מדברי הקב״ה ׳בחצי הלילה׳, שגם כוונת משה היתה לחצי הלילה ממש, ומה שאמר ׳כחצות׳ היינו ׳כמו׳ בחצות הלילה של מלחמת המלכים, שהבטיח הקב״ה לאברהם לגאול בניו ממצרים בחצי הלילה.

ג. הטעם שרצה הקב״ה שתבוא המכה בחצות ממש, להראות שישראל נגאלו משום שבשעה זו נשלם הקץ, והם ראויים לגאולה.

ד. אף שכבר ראו האיצטגנינים שכל נבואות משה התקיימו, חשש משה שאם יאמר ׳בחצות׳ יאמרו שהוא שקרן, לפי שהמכה היתה אמורה להיות בחצות ממש, שבו נשלם חשבון שנות הגלות, והמצריים לא רצו לקבל הוכחה זו, מפני שסברו שלא נשלם חשבון שנות הגלות, ולפיכך היה חשש שיתלו הטעות במשה, ולא בעצמם.

א. לשון הפסוק, ׳דַּבְּרוּ אֶל כָּל עֲדַת יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בֶּעָשֹׂר לַחֹדֶשׁ הַזֶּה וְיִקְחוּ לָהֶם אִישׁ שֶׂה לְבֵית אָבֹת שֶׂה לַבָּיִת׳.

ב. לשון רש״י, ׳דברו אל כל עדת׳, וכי אהרן מדבר, והלא כבר נאמר (שמות ז, ב) ׳אתה תדבר׳, אלא חולקין כבוד זה לזה, ואומרים זה לזה למדני, והדיבור יוצא מבין שניהם, כאילו שניהם מדברים. וראה במכילתא (מסכתא דפסחא פרשה ג) וז״ל, רבן שמעון בן יוחאי אומר, משה היה חולק כבוד לאהרן ואומר לו למדני, ואהרן היה חולק כבוד למשה ואומר לו למדני, והדיבור יוצא מביניהם כאילו שניהם מדברים.

ג. כמו שנאמר למשה (שמות ז, ב) ׳אַתָּה תְדַבֵּר אֵת כָּל אֲשֶׁר אֲצַוֶּךָּ וְאַהֲרֹן אָחִיךָ יְדַבֵּר אֶל פַּרְעֹה׳. ופירוש הדבר הוא שאהרן יחזור על דיבוריו של משה, אבל עיקר הדיבור יהיה על ידי משה לבדו.

ד. וגם שעיקר פירושו קשה, האיך יתכן לרמוז ענין זה השייך לאופן התנהגותם, לכוללו בציווי הקב״ה ׳דברו׳. ועוד הקשה **בראב״ם** שמא פסוק ׳ואתה תדבר׳ מורה שדיבר משה תחלה לבדו, אבל לאחר מכן דברו משה ואהרן

קָלַי לֹא מִשְׁתַּמְּעִי, וּמִכָּל שֶׁכֵּן בְּפָרָשָׁה חֲמוּרָה כָּזוֹ.

וְאִם בָּא לוֹמַר שֶׁמֹּשֶׁה יְדַבֵּר וְאַהֲרֹן יְפָרֵשׁ, כְּמוֹ שֶׁהָיוּ עוֹשִׂים לִפְנֵי פַּרְעֹה, אִם כֵּן הָיָה לוֹ לוֹמַר 'דַּבֵּר אֶל כָּל עֲדַת יִשְׂרָאֵל', כְּמוֹ שֶׁאוֹמֵר בְּהַתְרָאַת הַמַּכּוֹת (שמות ט, א) 'בֹּא אֶל פַּרְעֹה וְדִבַּרְתָּ אֵלָיו', שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהָיָה אַהֲרֹן מְפָרֵשׁ דְּבָרָיו, מִכָּל מָקוֹם עִקַּר הַדִּבּוּר תָּלוּי בְּמֹשֶׁה.

וְאִם תֹּאמַר שֶׁהוֹאִיל שֶׁבַּפַּעַם הַזֹּאת כָּלַל אַהֲרֹן עִם מֹשֶׁה בַּדִּבּוּר, כְּמוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ רַשְׁ"י עַל פָּסוּק (שם יב, א) 'וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן' וְכוּ', מִשּׁוּם הָכִי לֹא הָיָה יָכוֹל לוֹמַר 'דַּבֵּר', וְאֵין הָכִי נַמִי שֶׁבַּפַּעַם הַזֹּאת נִצְטַוָּה גַּם אַהֲרֹן בְּדִבּוּר

זֶרַע שִׁמְשׁוֹן הַמְבֹאָר

שִׁתְּרֵי קָלַי לֹא מִשְׁתַּמְּעִי - שתי קולות היוצאים כאחד, אינם נשמעים היטב לשומעים[ח], וּמִכָּל שֶׁכֵּן בְּפָרָשָׁה חֲמוּרָה כָּזוֹ', שאם משה ואהרן היו משמיעים אותה ביחד לישראל, לא היו ישראל שומעים אותה היטב.

לא יתכן לומר שהדיבור מתייחס אל אהרן המפרש דברי משה

וְאִם נאמר, שהפסוק 'דַּבְּרוּ' בלשון רבים, אין פירושו שידברו שניהם יחד, אלא בָּא לוֹמַר שֶׁמֹּשֶׁה יְדַבֵּר את הדיבור של הקב"ה, וְאַהֲרֹן יוסיף וִיפָרֵשׁ את דבריו, כְּמוֹ שֶׁהָיוּ עוֹשִׂים בהתראת המכות לִפְנֵי פַּרְעֹה, שהיה משה אומר את עצם הדיבור ואהרן היה ממליץ ומטעים אותו לפני פרעה[ז], אִם כֵּן קשה, שֶׁהָיָה לוֹ להקב"ה לוֹמַר למשה בלשון יחיד 'דַּבֵּר אֶל כָּל עֲדַת יִשְׂרָאֵל', ולא 'דברו' בלשון רבים, כְּמוֹ שֶׁאוֹמֵר גם כן בְּהַתְרָאַת הַמַּכּוֹת (שמות ט, א), 'בֹּא אֶל פַּרְעֹה וְדַבַּרְתָּ

אֵלָיו' בלשון יחיד, ולא 'בואו וכו' ודברתם' בלשון רבים, מפני שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהָיָה אַהֲרֹן מְפָרֵשׁ דְּבָרָיו של משה לפרעה, מִכָּל מָקוֹם לֹא נזכר אהרן בצווי, כי עִקַּר הַדִּבּוּר היה תָּלוּי בְּמֹשֶׁה. וגם כאן הגם שאהרן היה מפרש את הדיבור לישראל, מכל מקום היה לו לכתוב הפסוק בלשון יחיד, כי עיקר הדיבור תלוי במשה לבדו.

אין לומר שדיבור זה היה גם אהרן מדבר לבני ישראל

וְאִם תֹּאמַר, שֶׁהוֹאִיל שֶׁבַּפַּעַם הַזֹּאת - בדיבור של פרשת החודש, כָּלַל הקב"ה את אַהֲרֹן עִם מֹשֶׁה בַּדִּבּוּר כדי לחלוק לו כבוד, כְּמוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ רַשְׁ"י עַל הַפָּסוּק (שם יב, א) 'וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן' וְכוּ'[ט], וּמִשּׁוּם הָכִי לֹא הָיָה הפסוק יָכוֹל לוֹמַר 'דַּבֵּר' בלשון יחיד, ואמר 'דברו' בלשון רבים, וְאֵין הָכִי נַמִי, שֶׁבַּפַּעַם הַזֹּאת כדי לחלוק לו כבוד, נִצְטַוָּה גַּם אַהֲרֹן בְּדִבּוּר זֶה לדבר גם הוא כמו משה אל ישראל[י], הרי שֶׁאִם כֵּן, יהיו

ציונים ומקורות

יחד. עיי"ש. וראה עוד **בציידה לדרך** שהאריך לפלפל בדברי רש"י. ח. כן מבואר בסוגיית הגמרא שם, שדוקא בקריאת המגילה יוצאים בשמיעת שתי קולות יחד, כי מחמת חביבות הקריאה נותן דעתו לשמוע, אבל בקריאת התורה אין יוצאים בשמיעת שתי קולות כאחד. [משום שאין שני קולות נכנסין לתוך אוזן אחת (ע"פ ירושלמי ברכות פ"ה ה"ג)]. ו. שהרבה דקדוקי מצוות נאמרו בה, בענין קרבן פסח וחג הפסח, וצריך שכל השומעים יכוונו היטב במה שנאמר להם, וזה אי אפשר כששנים מדברים

יחד [וראה לשון רש"י שמות יב, א] ז. וכמו שפירש רש"י על הפסוק (שמות ז, ב) 'אתה תדבר את כל אשר אצוך ואהרן אחיך ידבר אל פרעה', 'אתה תדבר' פעם אחת כל שליחות ושליחות כפי ששמעתו מפי, 'ואהרן אחיך' ימליצנו ויטעימנו באזני פרעה. ח. לשון רש"י, בשביל שאהרן עשה וטרח במופתים כמשה, חלק לו כבוד זה במצוה ראשונה, שכללו עם משה בדבור. ט. ולא שידברו שניהם כאחד, שכן תרי קלי לא משתמעי, אלא שגם אהרן כאחיו יעסוק לדבר הדברים אל ישראל, וכל אחד מהם ידבר

זֶה, אִם כֵּן הַפְּסוּקִים סוֹתְרִים זֶה אֶת זֶה, שֶׁהֲרֵי כְּבָר כָּלַל לָנוּ הַכָּתוּב (שם ז, ב) 'אַתָּה תְדַבֵּר אֵת כָּל אֲשֶׁר אֲצַוֶּךָּ'. **וְעוֹד,** שֶׁלֹּא מָצִינוּ בַּכָּתוּב (שם יב, כא) אֶלָּא 'וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְכָל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל', וְאֵינוֹ אוֹמֵר 'וַיִּקְרְאוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן' וְכוּ', וְאִם אִיתָא שֶׁאַהֲרֹן נִצְטַוָּה כְּמוֹ מֹשֶׁה, לָמָּה לֹא קִיֵּם אַף הוּא דִּבּוּרוֹ שֶׁל מָקוֹם.

אֶלָּא וַדַּאי צָרִיךְ לוֹמַר, שֶׁמַּה שֶּׁאוֹמֵר הַכָּתוּב 'דַּבְּרוּ' בִּלְשׁוֹן רַבִּים, לֹא הָיָה צִוּוּי לְשִׁנֵּיהֶם, אֶלָּא לְפִי שֶׁהֵם הָיוּ רְגִילִים בְּכָךְ לַחֲלֹק כָּבוֹד זֶה לָזֶה בְּשָׁאַר הַזְמַנִּים, מִשּׁוּם הָכִי אָמַר לָהֶם 'דַּבְּרוּ', כְּפִי הַמִּנְהָג שֶׁלָּכֶם, וְלֹא בָּא הַכָּתוּב אֶלָּא לְהוֹדִיעַ שִׁבְחָם.

זֶרַע שְׁמוֹשׁוֹן הַמְבֹאָר

הַפְּסוּקִים סוֹתְרִים זֶה אֶת זֶה, שֶׁהֲרֵי כְּבָר כָּלַל לָנוּ הַכָּתוּב (שם ז, ב) 'אַתָּה - לבדך תְדַבֵּר אֵת כָּל אֲשֶׁר אֲצַוֶּךָּ', ולא שיהיה אהרן מדבר כמו משה[א].

וְעוֹד קשה[ב], שֶׁלֹּא מָצִינוּ בַּכָּתוּב אֶלָּא 'וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לבדו לְכָל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל' וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם' (שם יב, כא)[ב], וְאֵינוֹ אוֹמֵר 'וַיִּקְרְאוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וכו' ויאמרו אליהם' וְכוּ', וְאִם אִיתָא שֶׁאַהֲרֹן נִצְטַוָּה למסור דיבור זה לישראל כְּמוֹ מֹשֶׁה, אם כן לָמָּה לֹא קִיֵּם אַף הוּא דִּבּוּרוֹ שֶׁל מָקוֹם, להיות גם הוא קורא עם משה לזקני ישראל ומדבר אליהם, אלא ודאי לא נצטווה כי אם משה לבדו למסור דבר ה' לישראל[ג], ומדוע אם כן נאמר כאן 'דברו' בלשון רבים[ד].

'דברו' כמנהגכם לנהוג כבוד זה בזה

אֶלָּא וַדַּאי צָרִיךְ לוֹמַר, שֶׁמַּה שֶּׁאוֹמֵר הַכָּתוּב 'דַּבְּרוּ' בִּלְשׁוֹן רַבִּים, לֹא הָיָה זה צִוּוּי לְשִׁנֵּיהֶם שידברו, שבאמת רק משה נצטווה לדבר אל בני ישראל. אֶלָּא לְפִי שֶׁהֵם - משה ואהרן, הָיוּ רְגִילִים בְּכָךְ לַחֲלֹק כָּבוֹד זֶה לָזֶה בְּשָׁאַר הַזְמַנִּים, ולהיות כל אחד מבקש מאחיו לדבר, עד שהיה נראה שהדיבור יוצא מבין שניהם, מִשּׁוּם הָכִי אָמַר לָהֶם הקב"ה 'דַּבְּרוּ', כְּפִי הַמִּנְהָג שֶׁלָּכֶם שהדיבור יוצא מבין שניכם, וְלֹא בָּא הַכָּתוּב אֶלָּא לְהוֹדִיעַ שִׁבְחָם, שהיו חולקים כבוד זה לזה[טו].

ציונים ומקורות

לאותם המקשיבים אליו. או שיאמרו הדברים לבני ישראל ב' פעמים. **י.** והגם שהפסוק 'אתה תדבר' עוסק בדברי משה אל פרעה, בכל זאת הוא מלמד גם על דיבורי משה אל ישראל, שיהיו גם הם באופן זה, שיהיה משה מדבר תחלה מה ששמע מאת ה', ואהרן חוזר ומטעים הדברים באזני העם (רא"ם על רש"י). [וראה ברא"ם מקצת נוסחאות בדברי רש"י (שהובאו בדברי רבנו בתחילת הדרוש), 'והלא כבר נאמר (שמות לא, יג) 'ואתה דבר אל בני ישראל', והוא האמור לבני ישראל במצות שבת. וכן במשכיל לדוד (לרבי דוד פארדו זצ"ל, על פירוש רש"י) שממצות שבת החמורה נלמד גם לשאר המצוות. ויתכן שגם לפני רבנו היו אותם גירסאות בדברי רש"י, ולכך אף שרש"י כתב פסוק הנ"ל עדיין נתקשה בדבריו, שמכל מקום אפשר שבפרשה זו הקפיד הקב"ה ששניהם ידברו, עד שדחה דבר זה מחמת הפסוק שהביא כאן, 'אתה תדבר את כל אשר אצוך', דמשמע שבכל הציווים משה ידבר ולא אהרן.]. **יא.** כלומר, אם תמצא לומר שהפסוק 'ואתה תדבר' אינו עוסק אלא בדברי משה אל פרעה, ושמא דבריו אל ישראל נאמרו יחד עם אהרן, אם כן קשה הקושיא הבאה, מדוע אכן לא קיים אהרן את הציווי להיות גם הוא מדבר יחד עם משה. **יב.** לשון הפסוק, 'וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְכָל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מִשְׁכוּ וּקְחוּ לָכֶם צֹאן לְמִשְׁפְּחֹתֵיכֶם וְשַׁחֲטוּ הַפָּסַח'. **יג.** ואף שאהרן נצטווה לפרש את הדברים לישראל, מכל מקום עיקר הציווי מתייחס למשה, כנ"ל. **יד.** וראה במשכיל לדוד (לרבי דוד פארדו זצ"ל, על פרוש רש"י), שגם תמיהה זו היתה בכלל דברי רש"י ולכן לא פירש הפסוק כפשוטו שהיה הצווי אל משה ואהרן כאחד. **טו.** ולפי כל הנ"ל מובן היטב הכרחו של רש"י שלא היה יכול לפרש 'דברו' כפשוטו שהכוונה ששניהם ידברו, שהרי תרי קלי לא משתמעי, ולא יתכן לומר שהכוונה שמשה ידבר

וְעוֹד, מִדְּכְתִיב ׳דַּבְּרוּ אֶל כָּל עֲדַת יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר׳, וּמַהוּ ׳לֵאמֹר׳, אִי אֶפְשָׁר לוֹמַר ׳לֵאמֹר׳ לַאֲחֵרִים, שֶׁהֲרֵי כְּבָר כְּתִיב ׳אֶל כָּל עֲדַת יִשְׂרָאֵל׳, וְאִי אֶפְשָׁר לוֹמַר ׳לֵאמֹר׳ לְדוֹרוֹת, שֶׁהֲרֵי פֶּסַח מִצְרַיִם בִּלְבַד הָיָה מִקָּחוֹ בֶּעָשׂוֹר וְטָעוּן הַזָּאָה עַל הַמַּשְׁקוֹף וְכוּ׳ (פסחים צו, א).

מְשׁוּם הָכִי צָרִיךְ לוֹמַר, שֶׁ׳לֵאמֹר׳ הַיְנוּ הַפְרוּשׁ שֶׁל ׳דַּבְּרוּ׳, ׳לֵאמֹר׳ זֶה לָזֶה, כְּפִי הַמִּנְהָג שֶׁלָּכֶם, וּלְעוֹלָם לֹא הָיָה הַמְדַבֵּר אֶלָּא אֶחָד.

זֶרַע שְׁמוּשׁוֹן הַמְבֹאָר

הוכחה נוספת שעיקר הדיבור מפיו של משה

וְעוֹד יש להוכיח שלא נצטווה לדבר כי אם משה, **מִדְּכְתִיב ׳דַּבְּרוּ אֶל כָּל עֲדַת יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר׳**, וְקשה מַהוּ ביאור תיבת **׳לֵאמֹר׳, שֶׁאִי אֶפְשָׁר לוֹמַר** ולפרש **׳לֵאמֹר׳ לַאֲחֵרִים**, כמו בשאר מקומות[טז], **שֶׁהֲרֵי כְּבָר כְּתִיב ׳דַּבְּרוּ אֶל כָּל עֲדַת יִשְׂרָאֵל׳**, ומה הוסיף עוד באמרו ׳לאמר׳. וְגם **אִי אֶפְשָׁר לוֹמַר**, שפירוש **׳לֵאמֹר׳**, הוא ׳לֵאמֹר׳ **לְדוֹרוֹת**[יז], כי פרשה זו לא נאמרה לדורות, **שֶׁהֲרֵי פֶּסַח מִצְרַיִם** האמור כאן בפרשה, הוא **בִּלְבַד הָיָה מִקָּחוֹ בֶּעָשׂוֹר** בניסן[יח], וְהוא לבדו **טָעוּן הַזָּאָה** של דמו **עַל הַמַּשְׁקוֹף** ועל שתי המזוזות **וְכוּ׳**[יט], מה שאין כן פסח דורות (פסחים צו, א)[כ], נמצא שאין פרשה זו נוהגת לדורות, ולכן לא יתכן לפרש ׳לאמר׳ לדורות[כא].

וּמְשׁוּם הָכִי צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁ׳לֵאמֹר׳ האמור כאן, **הַיְנוּ הַפְרוּשׁ שֶׁל** מה שאמר להם הקב״ה ׳דַּבְּרוּ׳, וכך אמר הקב״ה למשה ולאהרן, מה שאמרתי לכם ׳דברו׳ שניכם יחד, כוונתי **׳לֵאמֹר׳ זֶה לָזֶה, וּכְפִי הַמִּנְהָג שֶׁלָּכֶם** שאחד מכבד את אחיו, עד שהדיבור נראה כיוצא מבין שניכם, **וּלְעוֹלָם לֹא הָיָה הַמְדַבֵּר אֶלָּא אֶחָד** והוא משה רבינו.

ציונים ומקורות

ואהרן יטעים את דבריו, שאם כן מפני מה בשאר מקומות לא נכתב בלשון רבים, וכן לא יתכן לפרש שדוקא בדיבור זה רצה הקב״ה שגם אהרן ידבר, שהלא גם בדיבור זה לא מצינו שדיבר אלא משה, ועל כרחך הוכרח לפרש הטעם שנכתב בלשון רבים מחמת שהיו נוהגים כבוד זה בזה, והיה נראה כאילו הדיבור יוצא מבין שניהם, ועל כך אמר להם הקב״ה ׳דברו׳ היינו שאכן ימשיכו לנהוג כמנהגם היפה הזה, שנוהגים כבוד זה בזה ומדברים באופן שנראה הדיבור יוצא מבין שניהם. **טז.** סתם ׳לאמר׳ היינו שהצטווה לומר הדברים לאחרים (רש״י סוטה כז, ב ד״ה שאין), וכן כתב הרמב״ן (שמות ו, י) בשם המפרשים, כי מלת ׳לאמר׳ בכל התורה פירשה לאמר לישראל, שיאמר השם למשה אמור לישראל דברי אלה. וראה ברמב״ן שם שתמה על כמה ׳לאמר׳ שבתורה שאין לפרש באופן זה. [וכן דקדקו בגמרא (סוטה שם) על הפסוק ׳אז ישיר וכו׳ ויאמרו לאמר׳, ובודאי אין פירושו לאמר לאחרים]. **יז.** כי כן מצינו כמה פעמים שדרשו ׳לאמר׳ לדורות. וכן הוא בירושלמי (סוטה פ״ה ה״ד), ובמדרש (ב״ר ע, א). **יח.** פסח מצרים חובה לקנות אותו בעשירי בניסן, אבל פסח של כל הדורות אין זמן קבוע לקנות אותו. **יט.** פסח מצרים היה חובה להזות דמו על המשקוף והמזוזות של פתח הבית, מה שאין פסח הקבוע לדורות. **כ.** לשון המשנה, מה בין פסח מצרים לפסח דורות, פסח מצרים מקחו מבעשור, וטעון הזאה באגודת אזוב, ועל המשקוף ועל שתי המזוזות, ונאכל בחפזון בלילה אחד, ופסח דורות נוהג כל שבעה. [וכך כתוב ׳בָּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ הַזֶּה וְיִקְחוּ לָהֶם אִישׁ שֶׂה לְבֵית אָבֹת׳. ופירש רש״י, ׳הזה׳ - פסח מצרים מקחו בעשור ולא פסח דורות. **כא.** אמנם בפסיקתא זטרתא הנקרא לקח טוב (פרשת בא יב ג) פירש, ׳לאמר׳ - לומר מקצת הדברים לדורות. ומכל מקום מיאן רבנו לפרש באופן זה, מאחר שאין כל הדינים האמורים כאן נוהגים לדורות.

מדור יחודי ומרתק בעניינים שונים

מפי הדרשן והמגיד המפורסם

פה מפיק מרגליות

הרה"ג רבי **מנחם יוסטמן** שליט"א

לשמיעת המדור

חייגו 'קול צרפת שאשון'

02-80-80-600

נמסר בשפות לשוה"ק אידיש ואנגלית

הקישו בכניסה למערכת:

ללשוה"ק **130** לאידיש **230** לאנגלית **330**

תאנוג רוחני אילאו, אסור לפספס!

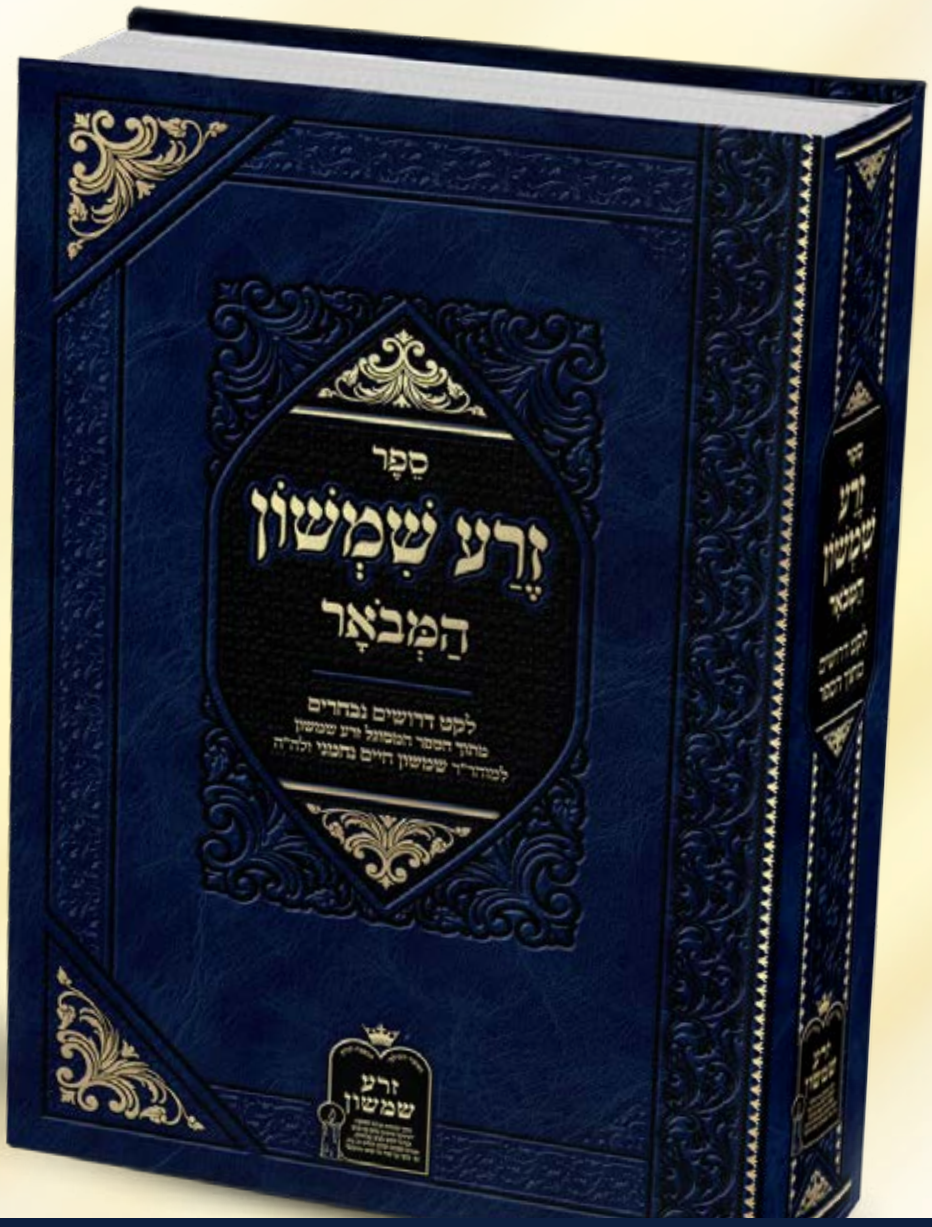

לפרטים: ארץ ישראל 02-80-80-500 05271-66450

ארה"ב 347-496-5657

ניתן להשיג בכל חנויות הספרים

הביאו ברכה לביתכם

מתוך ברכת
והבטחת הרב המחבר

רבנו שמשון חיים נחמני זלה"ה

בבקשתו ותחינתו

בהקדמת ספריו 'זרע שמשון' ו'תולדות שמשון'

'למען אחי רעי ותלמידי ישאו את שמי על שפתם, ועל הטוב יזכר שמי בפיהם אחר מותי, כאשר בעשר לשונות של תפילה אני מחלה פניהם, ובעל הגמול ישלם במיטב חי אריכי ומזוני טפי לגומלי חסדים טובים'.

* * *

'כאשר אני מחלה פניהם בעשר לשונות של תפילה לברור המנה היפה אשר ייטב בעיניהם בחידושים הללו, ובפרט אחרי מותי כי לימודם יהיה לי להשיב נפש ולעידון רוח ולזכות נשמתי, וצדקה תהיה להם וצדקתם תעמוד להם לאכול בעוה"ז ולשבוע בעוה"ב, ובעל הגמול ישלם בזכות זה שכר טוב לגומלי חסד של אמת במותב תלתא, בני חיי ומזוני טבי'.

* * *

'ובעל הגמול ישלם בזכות זה שכר טוב לגומלי חסד של אמת במותב תלתא, בני חיי ומזוני טבי'. **'ועיניכם תראינה בנים בני בנים כשתילי זיתים סביב לשולחנכם, חכמים ונבונים, ובתים מלאים כל טוב, גם עושר גם כבוד לא יסופו מזרעכם'.**

• מספרי רבנו שיצאו לאור על ידי 'האיגוד העולמי להפצת תורת זרע שמשון' •

לפרטים: ארץ ישראל 05271-66450 * 02-80-80-500 ארה"ב 347-496-5657